

OBRAS DORS

N° 1 de genièr de 1969

QLASERNS D'INVENTARI DE LA CREACION LITERARIA OCCITANA

OBRADORS

*Ben vuelh que sachan li plusor
D'est vers si's de bona color,
Qu'ieu ai trach de mon obrador.*

Aqueles tres bordons primièrs de la cançon VI de Guilhem de Peitieu, nostre primièr trobador e primièr poèta en lenga vulgara del mond roman, exprimisson çò que serà la tòca d'aquela publicacion del Centre d'Estudis occitans de nòstra Universitat.

Tòca dobla. Seguent l'exemple de Guilhem, lo primièr trobador, es a dire lo primièr creaire d'òbras, OBRADORS serà vertadièrament un obrador que i obraràn totes los Occitans que se senton e se vòlon lo gost de cercar la flor d'aicelh mestièr coma encara ditz Guilhem. Totes sens distinguir las preferéncias de cadun, totes ancians e joves, mas mai que mai los joves de las Universitats de totes los païses occitans e de totes las escòlas superioras o non, e mai encara los autres que lor escòla es la vida. OBRADORS serà doncas lo luòc de la creacion literària d'òc.

En segond serà un luòc de se pensar sus aquela creacion: un centre d'estudi e de cercas sus la creacion. Aiçò pèr respondre a Guilhem quora escriu: — Ben vuelh que sachan li plusor — d'est vers si's de bona color.

Aquela segonda part del trabalh d'OBRADOR serà essenciala. Quasiment nula es fins ara, la cèrca d'aqueste biais. Totes los problèmas de lenga e d'estil qu'an permès, per exemple, los progresses de la letradura romanesca, per se'n téner a un pòble fraire, deuràn èstre la caça dels esperfòrces d'OBRADOR. Çò que s'es encara pas jamai fach pèr l'òc. Robèrt Lafont durbirà lo talh tre aqueste primièr numerò.

Creacion e reflexion: l'obrador es dubert. Fasèm lo vòt que las endevenenças avenidoiras, fagan pas jamai calar aquela aventura.

Carles CAMPROS.

NIVELS DE LENGA E DE LENGATGES DINS L'ESCRICH OCCITAN (Introduccion a una estilistica d'òc)

Se comença d'existir e de prene vam un estudi de la literatura d'òc coma fach istoric e tanplan coma fach contemporanèu, una istòria e una critica literàrias amb de pretencions d'objectivitat, desfauta encara totalament un estudi occitan que prenguèsse coma amira l'estilistica, son objècte costumier, qu'es lo gaubejar de la lenga per l'escrivan, e sos metòdes experimentats dins d'autres domènis linguistics e dins d'autres airals de cultura. Pr'aquò la necessitat d'aquel estudi es de bon comprene, evidenta qu'es gaireben tre que trevatz los mitans d'escrivèires e de legèires de l'occitan, amb tot un ensems de prejudjats que pesan sobre la consciéncia dels uns e dels autres. Aqueles prejudjats son pas, vertat, causa de se'n estonar ni mai de se n'escalustrar: es probable que pòt pas i aver de creacion, istoricament e sociologicament definida, sens un aparèlh actiu de prejudjats, que son lo signe de familha, lo quite critèri de l'identitat del grop, del nogal de creacion. Mas los que dins la produccion occitana modèrna se desvolopan, o fan sobre un terren d'una tala dificultat e complexitat (la rason n'estent la situacion de bilinguisme de l'autor e de son public), que jògan lo ròtle vertadièrament

d'escuresir las consciéncias e fin finala d'enfangar la creacion tant coma la compreneson d'aquela creacion.

A l'interés de l'estudi coma estudi, s'ajusta doncas l'interés de l'estudi coma clarificacion e presa de consciéncia.

Segur qu'es pas possible tre ara de butar l'analisi a un ponch fòrça avançat. Es possible ça que la de la dobrir. Se farà en batant en renguiera un debanar de reflexions plan generalas, e pr'amor de las assegurar del mai que se pòt, empeutadas mai que mai sus de constatacions de linguistica sociologica.

1. — Lo primièr fach de prene en compte es la situacion de l'occitan parlat. Situacion que se pòt definir amb A. Martinet coma patoisante (1). L'usancier de l'occitan relenquís sa vista de la lenga a l'usança d'un grop social estrech, un vilatge, al mai un canton de terrièr. Aquela definicion es, o sabèm, pro insufisenta, e neglegís los contactes entre parlars qu'existisson practicament dins la cellula linguistica mai pichòta (2). Mas aqueles contactes son gaire mai que l'excepcion qu'enfortís la règla, lo marge d'inseguretats que fa companha a l'identitat del parlar; empachan pas la definicion, que nos servisca aisidament.

Aquela situacion es anciana e ne podèm far remontar l'origina al sègle XVIen, al moment que la nòrma occitana relativa que viviá dins l'escrich administratiu es mòrta. Tant i a que, dempuèi lo sègle XVIen, l'escrivan d'òc se pòt apoderar que d'un sol usatge oral, lo d'una lenga puntuala, segon lo principi establir per M. Leroy que la matèria primièra de l'escrivan es la lenga de son grop social (3). La Renaissença del sègle XIXen prenguèt tot son ample sus aquela basi. Encara demòra solida la basi e, per prene un exemple actual, es una aproximacion utilizabla de la vertat de dire que la lenga de Max Roqueta es lo parlar d'Argelièrs, prèp de Montpelhièr.

Mas cal tanplan pas doblidar que i a totjorn una discordància entre l'identitat del parlar e las comunicacions en qué servís. Un usancier patoisant se servís de son patois per comunicar amb de gents que n'an un autre. Se pòt pensar qu'al sègle XVIen e encara al XVIIen, la desconoissença del francés e lo sentiment d'una unitat familhala al miègjorn de Lèire èran de fachs pro importants per que la totalitat de las relacions se faguèsson, dins aquel encastre delargat, o se poguèsson far en occitan. L'esplecha d'aquelas comunicacions èra una esplecha intèrna: l'intercomprension. O podèm dessenhari aital:

p1 — p2 — p3 — p4 // p5

(p1, p2, p3, p4 representan de parlars diferents ligats d'intercomprension; amb p5 l'intercomprension se trenca, la comunicacion se fa pas pas).

Lo valat entre p4 e p5 pòt èsser sautat per dos mejans: per lo passatge d'un usancier al parlar de l'interlocutor (aital costumierament, fins a una data recenta, los Bascos parlavan bearnés amb los Bearnés); per lo passatge dels dos interlocutors a un parlar qu'es pas de l'un ni mai de l'autre. L'esplecha de la comunicacion es extèrna.

Es aquela solucion extèrna qu'es utilizada uèi en Africa, ont las relacions largas se fan amb de lengas vehiculàrias regionalas. La solucion ten aquò de destrusèire que pòt fonccionar en regression: un còp un parlar extèrn a la comunicacion utilizat, dins lo cas d'impossibilitat de comunicar, aquel parlar servirà dins los cases de comunicacion simplament malaisida. Sobre aquò s'establís l'escala de las valors sociò-linguisticas. Lo parlar extèrn es sentit coma lenga fàcia als pateses. E s'arriba aital a la situacion patoisante terminala, qu'es la de la França d'ara:

p1 // p2 // p3 // p4 // p5

P

(ont P es lo sol francés oficial) Coma o remarca Martinet (4),...la langue nationale... s'est assez généralement imposée pour que les habitants d'une même province, mais de villages un peu éloignés, l'emploient plus aisément entre eux qu'un parler local qui varie de canton à canton, voire de commune à commune. Apond:

— Les sujets perdent l'occasion de confronter leurs vernaculaires, et les différences entre ces derniers, auxquelles on aurait pu s'habituer et qui se seraient finalement éliminées, deviennent des obstacles considérables à la communication. Es a dire que la situacion patoisante se noirís d'es per ela. L'intercomprension demanda un peçuc de conoissenças lexicalas e una adaptacion a de sistèmas fonologics o morfò-fonologics desparièrs. Aquelas conoissenças e costumas se perdon amb las escasenças de las metre en practica. S'es vist en Occitània i a pas gaire: los usanciers populars capables de comunicacions entre parlars dins una quita environa coma Gavaldan, o Roèrgue, o Gasconha se fan de mai en mai rars.

Un escrivan doncas que ne restariá uèi a l'equacion lenga escricha = lenga del grop social, poiriá pas pus escriure que per un vilatge. Solucion que foguèt pas jamai envisatjada seriosament. Mas, del còp, tot l'escrich occitan s'explica per una distorsion entre usança literària e usança orala.

Se pensam qu'una cultura es facha de relacions concrètas que s'estructuran en consciéncia collectiva, veirem la realitat occitana culturala estrifada per dos dinamismes qu'en l'estructurant diversament, s'opausan: un dinamisme d'exteriorizacion de la comunicacion, a respiech de l'identitat, per lo progrès del francés e las segregacions dels pateses; un dinamisme d'interiorizacion, o de restabliment dins l'escrich de las relacions entre parlars, doncas un dinamisme d'identificacion.

2. — L'interiorizacion es un fach de consciéncia voluntària. Es benlèu necessari d'o ramentar, foguèsse pas que per explicar que d'un biais vesedor, dempuèi lo sègle XVIen, la vocacion d'escrivan occitan aparéis sul front linguistic amb lo francés. Basta de dire que l'ensenhament foguèt fach en francés e que, doncas, automaticament l'escrivan, que causiga l'occitan o lo francés, es un òme proveisit del francés. Cal ajustar que lo retorn a l'occitan es ligat al gras d'integracion al francés, pro sovent. Aital lo poèta popular, tre lo sègle XVIen, en escrivent contunha una integracion pas gaire avançada, e s'entestardís a se ganhar lo francés. Al sens contra, un òme que son integracion es plan facha, es liure per tornar a l'occitan, liure per una consciéncia-reflèxa.

Aquela consciéncia-reflèxa (qu'es lo secrèt de la vocacion de centenals e de centenals d'escrivans d'òc entre Peir de Garròs e uèi), joguèsse automaticament, nos menariá a l'esquèma:

a1 — a2 — a3 — a4 // a5 — a6 — etc... // a x

p1. — p2 — p3 — p4 // p5 — p6 — etc... // p x

(ont lo retorn dels autors als sieus parlars de grups socials, sagetas verticalas, establiriá en consequéncia una comunicacion entre los parlars dins l'escrich exactament parallèla a l'orala, amb las meteissas trencaduras).

Aquel esquèma d'aquí es pas jamai realizat dins los fachs. Per doas rasons:

I. — I a sempre una diferéncia entre l'intercomprension escricha e l'intercomprension orala, que tèn a l'insufiséncia fonologica

congenitala de las grafias. Per exemple l'intercomprension orala occitana exigís la preséncia en consciéncia d'usanciers d'un arquifonèma /X/ que se pòt descriure: — vocala atona finala, significant morfematic de feminin, e que se realiza coma /a/, /ò/, /ó/, /u/, /?/. Las grafias que l'escrivan se n'apodèra a l'escòla francesa, e que valon ni mai ni mens que d'autras, bailaran una pluralitat a, o, ou, e, qu'enduresís per la virtut ostentatòria conoguda de l'escrich, la segregacion dels parlars. En plantejant la comunicacion escricha, l'escrivan es paradoxalament a l'enebir.

Las solucions racionalas cercadas e trobadas a aquela dificultat, de Peir de Garròs a Loïs Alibert, son al fons una intuicion fonologica remirabla: cercan de donar amb la grafia de sostén un equivalent d'escrich a l'arquifonèma. Aital dins l'ortografia occitana modèrna, fach es l'equivalent d'un arquifonèma qu'es darrièr /fat?/, /fats/, /fat/, /fa/, exactament -ch sosten la tièra /t?/ = /ts/ = /t/ = /?/.

Son pas tanpauc estadas elaboradas ex nihilo. Fins al sègle XVIen, las necessitats de comunicacions escrichas avián engimbrat e mantengut d'usanças ortograficas d'aquela mena.

Troban ça que la ses limits, interiors als limits de la comunicacion orala: la trigrafia fach/fait/hèit exprimís aqueles limits d'escrich.

II. — La consciéncia de l'escrivan es pas de natura linguistica, mas es istorica, ideologica, e ligada a una experiéncia personala sovent estrecha. Suspausèu una tièra d'intercomprensions a la fin del sègle XVIen:

p1 — p2 — p3 — p4 — p5 — p6 — p7—etc...

ont p3 — p4 — p5 representan de parlars provençals, p1, p2 de parlars lengadocians, p6 lo parlar de Niça, p7 lo parlar de Barceloneta, etc...

La consciéncia de Belaud de la Belaudièra, tala coma nos es liurada per l'analisi de la lenga qu'escriu, trencarà la cadena abans p3 e aprèp p5. En çò fasent, Belaud nega pas l'intercomprension orala que va aisidament de Besièrs a Niça, mas còpa son domèni de lenga segon de fachs istorics (es provençal, non pas lengadocian ni mai niçard) e son experiéncia existenciala (viu entre Grassa e Arle). Aital gaireben totes los escrivans occitans establiguèron una koinè, en fasent conferéncia (la paraula es de Peir de Garròs) dels parlars segon son consciéncia e son experiéncia regionalas.

Lo fenomèn es un pauc diferent al sègle XIXen. La condensacion de la consciéncia istorica occitana que se fa sus l'arc mediterraneu entre 1800 e 1850, n'arriba a la promocion de la vila d'Avinhon e a la

creacion del Felibritge. Aquela promocion, istoricament es una diferenciacion estrecha, a respèch de la zona provençala centrala e maritima (lo domèni ont es establìt lo reinatge dels trobaires) e mai a respèch de la riba de drecha del Ròse (amb un pauc de simpatia per Nimes, ça que la). Es un cas maximal d'identificacion de la lenga de comunicacion amb lo parlar de basi. Mas naturalament pas d'identificacion totala: lo felibre avinhonenc escriu ges, mas, quaucarèn, e son parlar li dona /dzi/, /mæ/, /kukur?n/.

D'aquí prendrà la partença un semi-localisme de l'escrih que s'expandirà quora lo Felibritge passarà Ròse e Vidorle, aprèp 1870. La literatura felibrenca representarà, fins a Josèp Ros, un gras plan pichòt d'integracion estructuranta occitana, d'interiorizacion, per tornar a la terminologia prepausada çai-sobre. Es de bon veire qu'aquela manca es l'envèrs e la consequéncia de la desintegracion patesejanta, de l'exteriorizacion, que capita de cap a la fin del sègle passat, mercé l'espandiment oral del francés en Occitània.

Se n'arriba a una situacion limit, qu'es la dels armanacs felibrens per exemple (de la Lauseta, de Gasconha, patois de l'Ariège, etc...).

a1 — a2 — a3 — a4 — // etc...

p1 // p2 // p3 // p4 // etc...

P

La comunicacion dins l'escrih se fa segon de conoissenças inter-dialectalas que son censats d'aver los legèires. Lo legèire ven un dialectològ amator.

Un autre tip de comunicacion es la promocion d'un parlar coma lenga. L'aventura foguèt assajada per totes los mistralencs que volián far del parlar provençal illustrat per Mistral la lenga escriha d'Occitània tota. Es la tèsi Devoluy-Peyre, que podèm, dins la situacion actuala d'anequeliment dels rapòrts entre parlars, sistematizar aital:

<-----a3----->

p1 // p2 // p3 // p4 // etc...

P

Al sens rigorosament contrari, i auria lo fargament d'una lenga sintetica en partent de la varietat dels parlars, operacion artificiala e purament intellectuala, en laboratòri. S'atrobarà dins l'òbra de Valèri Bernard, al moment de l'occitanisme d'aquel autor. Se tòrna trobar, logicament ligada al voler de contrabatre lo nacionalisme linguistic francés per un autre nacionalisme, dins çò que recomanda uèi lo Partit Nacionalista Occitan:

p1

p1 // p2 // p3 // p4 // etc...

p2

(ont P1 es la lenga unitària artificiala e P2 lo francés)

Aspècte maximal de la consciéncia-reflèxa, aquel occitan sintetic, cal pas s'estonar que presente las caracteristicas mai desparièras del francés, glenadas dins los parlars e renfortidas per l'usança d'un fonetisme que va fins a la notacion del sandhi: partin natsiunalist uxiton.

La solucion prepausada ara per l'Institut d'Estudis Occitans va dins una direccion parièra, amb la correccion que desvolopa la pensada de L. Alibèrt e que vòl defugir l'artifici:

— Es un fach pro conegut de cadun de nosautres que, fins a la reforma linguistica d'Alibèrt, la norma del bèl lengatge, esconduda qu'esconduda, conscienta o non, demorava lo francés. Quand un patesejaire se riscava a escriure en òc, es lo francés que i anava quand l'occitan sufisiá pas. Es un autre fach tanben pro clar, qu'aquela nòrma exogèna favoriguèt grandament l'esbrighament de la lenga. Se sap que los Arabs cultivats, de còps que i a, preferisson parlar francés, pr'amor de la mirgalhadura dialectala, e los Indos anglés. Se pausa donc alara, de mai en mai, lo problèma d'un renversament sistematic d'aquela nòrma estrangiera, linguistica e estetica: la nòrma deu pas èstre en defòra d'un sistèma linguistic, mas al dedins; deu pas anar a l'encontre d'aquel sistèma, mas dins son sens natural e espontanèu (5).

III. — Lo tèxt que venèm de citar es d'importànci a granda per nòstra analisi, pr'amor qu'ajusta al critèri linguistic del parlar de comunicacion, lo critèri estetic del beau langage, coma se disiá en francés un còp èra, del lengatge bèl, çò disiá Godolin d'aquel temps d'ailà.

D'aquela maniera, se volèm rendre compte de l'acte d'escriure en occitan, tot çò que venèm de dire es de reinterpretar segon lo qualitatiu, segon de nivèls.

Tot se farà clar, çò cresèm, s'amb una terminologia simpla sonam lenga alencòp lo parlar de comunicacion oficializat primièr, valorat socialament e esteticament puèi, dins lo cas occitan es lo francés (6), e lo parlar teoric e sintetic que li respond coma un resson dins la consciéncia de l'occitanista. Siá P2 e P1 sus nòstra esquèma.

Per èstre complèt, caldrà apondre que la lenga es encara quicòm mai: es, als uèlhs dels linguistas, l'ensem de caractèrs comuns que fondon una familha larga de parlars. Los parlars occitans son aital la forma realizada d'aquela construccion paradigmatica: l'occitan. Aquò serà lo P3 que fa de besonh encara a nòstre rasonament (7).

Sonarem lengatge lo biais qu'a l'escrivan de descopar son domèni linguistic e de lo cultivar. Una descripcion ne pòt èstre facha: cabís, segon la costuma, dins lo quadre d'una fonetica (desvelada e velada per un sistèma grafic, al còp), d'una morfologia e d'una sintaxi. Aquela descripcion es utila, mas clarament insufisenta. Se volèm conoïsser la consciéncia linguistica de l'escrivan, cal definir lo lengatge coma la condensacion dels rapòrts de a1, a2, a3, etc... amb p1, p2, p3, etc... d'un costat, o melhor dich: a un nivèl, e amb P1, P2, P3 a un autre nivèl.

Una estilistica d'òc, cresèm que se pòt pas entamenar en defòra d'aquel complèxe, qu'es la realitat socio-linguistica de l'òbra.

Nos acontentarem aici de qualques nòtas, que vòlon pas prene la plaça dels estudis que seràn de far, mas que ne pòdon desembartassar lo sulhet:

a) la tièra espontanèa p1 — p2 — p3, etc... es pas desprovesida de valors qualitativas. I a una estilistica de la comunicacion patesejanta. D'un biais general lo parlar de l'autre, vesin o luènh, es l'objècte de jutjaments atractius o repulsius. Aital lo tuèrt dels significants desparièrs (tip frequent: escoba/balaja/engranièra) farà rire, e l'autre serà criticat. Al sens contra, Carles Camprós a notat qu'en Gavaldan lo rencontre /ca/-/cha/ es interpretat qualitativament: /ca/ est du plus joli patois (8). Dins lo cas ont a1, a2, a3... correspond mecanicament a p1, p2, p3, los escrivans pòdon far resson a aqueles fenomèns. Un escrivan del domèni de /cha/, poirà de còps se daïssar anar a escriure /ca/. Aquò se vei, mas es rar de trobar una tala ingenuïtat de l'escrich.

b) Un autre cas nais de la preséncia de P2 dins la consciéncia del parlaire. P2, non pas mai coma esplecha de comunicacion, mas coma parlar avalorat, coma parlar director, se pega sus p1, p2, p3..., que se presentan coma p1 + P2, p2 + P2, p3 + P2... Es lo fonccionament de çò que se sòna tradicionalament lo gallicisme. Totes los parlars occitans se presentan uèi dins aquela ibridacion complèxa.

Es fòrça dificil de pausar una soma p + P2 fixa per cada parlar: las escasenças tematicas, las tissas de locutors, la preséncia o non de l'enquestaire, fan variar lo quocient que P2 n'es afectat (9). Se poirà parlar son que d'un quocient mejan.

Tot parièr, es rar que dins a + P2 —> p + P2, P2 aja servat son quocient. Doas reaccions antiteticas aparèisson gaireben totjorn en cò de l'autor. Una reaccion atractiva per P2, pro normala estent donat çò que sabèm, que l'escrivan d'òc es format a l'escòla francesa, e quora escriu se pòt pas desfar d'un mòtle estilistic qu'aquela escòla li porgissia.

Una equacion practica, que poiriá èstre utilizada per d'estudis estadistics — balha: a + P2q' —> p + P2q, ont la diferéncia entre P2q' e P2q mesura la diferéncia d'integracion de l'autor e de son grop social a la cultura francesa. Las diferéncias mai fòrtas seràn de cercar als sègles XVIIen e XVIIIen.

L'autra reaccion, es la reaccion repulsiva occitanista, tala coma aparèis en cò de Peir de Garròs e dins los escrivans del sègle XXen. L'equacion vòl èstre: a + P2 (q' = 0) —> a + P2 (q = x). Tota influéncia francesa es fòrabandida del parlar, dins son enantiment a l'escrich.

c) I a un barratge que fa impossibla aquesta darrièra equacion. Es l'inexisténcia dins lo parlar de la paraula occitana autentica, que la paraula francesa l'a corsejada de l'usatge. La solucion immediata es l'enquèsta dins d'autres parlars. Es la que s'atròba dins la reforma mistralenca e que ven sistematizada dins la reforma Estieu-Perbòsc-Alibèrt. Mas del còp devèm pausar una relacion a1 — a2 — a3..., que correspond pas forçadament a una relacion p1 — p2 — p3: relacion d'un biais nòu exigida de l'autor e de son legèire. Per exemple l'Arlatenc qu'escriu meteís en plaça de /meme/, suspausa una comunicacion occitana Arle-Pirenèus, escarsa e mai qu'escarsa oralament.

La causa se complica se lo manlèu se fa a una forma anciana de l'occitan. Es vertat que los parlars occitans son uèi, dins sa varietat, un conservatòri gaireben total, e qu'existís totjorn endacòm en Occitània la forma autentica que la cercam. Mas vertat es tanben que l'escrivan fa pas aquel inventari de parlars, que se fisa a l'arcaïsme o a l'informacion escricha. E que son legèire, se lo vòl comprene, fa lo meteís trabalh.

Aital se definís l'aculturacion occitana, qu'una literatura se'n pòt pas passar. L'equacion sociò-linguistica d'un autor e de son legèire ven:

$a + (P2 - Cq')$ (ont Cq' representa lo gras d'integracion a la totalitat occitana geografica e istorica) (10). L'ideal seriá que i corresponguèsse una soma: $p + (P2q - Cq)$. Aquò voldriá dire que l'aculturacion occitana es facha pels Occitans en massa, sus la basi dels parlars actuals. Es la clau de tot lo sistèma de la Renaissance d'òc, clau qu'es pas encara mesa, e mai se'n manca!

D'autre costat, i a pas ges d'exemple d'una aculturacion complèta, e l'integracion d'un autor a una cultura es totjorn mai granda que non pas la del grop social sieu. Un autor es totjorn mal comprés (11). Basta d'arribar a un ponch que permet lo fonccionament social de l'acte d'escriure.

d) Virem-nos ara del caire de P1. A condicion que son contengut siá plan definit, tal coma o es P2 (= francés obligatòri après a l'escòla) e que siá pas mai un tèma de debat (debat sus l'ortografia, sus la seleccion morfologica, sus l'adopcion d'un sistèma fonetic, d'un lexic de basi), intervendrà dins l'equacion de l'autor, mas pas en ajustís, puslèu en contradiccion o en demeniment del parlar de natura. Lo lengatge de l'escrivan serà un adobament original de a e de P1, del tip ($a - P1$).

Dins l'estat actual de la literatura d'òc, P1, incertan qu'incertan, es gaireben totjorn present, foguèsse pas que per lo sistèma ortografic e la seleccion morfologica recomandats per l'I.E.O. L'ideal, del ponch de vista d'un fonccionament perfiech d'un vehicul de pensada modèrna, seriá que P1 fixat radicalament aja devorat a. Del costat de l'escrivan una aculturacion maximala seriá realizada. I auriá pas mai de parlar de natura: dins lo lengatge, parlar e lenga serián venguts una sola realitat. L'artifici seriá vengut natura.

La question es realament pausada per lo desvolopament de la literatura. Era pausada tre lo sègle XIXen quora un William Bonaparte Wyse, irlandés anglicizat, se meteguèt a escriure en occitan. La solucion que causiguèt (l'adopcion del lengatge de l'escòla d'Avinhon) fasiá ipso facto passar aquel lengatge al nivèl de lenga. Aital la solucion de generalizacion d'usança occitana d'un a (solucion Devoluy-Peyre) es una aproximacion de la promocion definitiva del nivèl P1.

Es pausada ara doblament: per lo retorn de joves a l'usatge occitan, dins una situacion d'arroiament de las comunicacions entre parlars de natura; per la necessitat creada per la quita comunicacion occitanista. Lo tèxt de l'I.E.O. citat çai-sobre s'explica per aquela situacion nòva.

Mas se pòt pas dire que la promocion d'un P1 siá uèi ajoncha. Çò que se destria es de contunh una mèscla a — P1, ont a se demenís e se destenchura al crèis de P1.

e) Disèm se destenchura, per rendre compte de la valor estilistica de l'operacion. D'efièch un P1, creacion intellectuála, es dins un moment d'elaboracion, pas gaire cargat d'estilistica. Es çò que se ditz una lenga practica, que dins son fargament foguèt pas condicionada per de factors psicologics, emocionals, e qu'es pas d'intrada capabla d'efièchs impressius. Al contra, los parlars de natura son confles d'una estilistica (al sens de Bally). Dins lo moviment reflèxe de la consciéncia occitana, aquela estilistica es matèria per l'escrivèire d'una atencion rabida. E mai i a aquí tota una explicacion possibla de la tematica literària d'òc: del sègle XVIen a uèi, los educats de l'escòla francesa que tornavan a l'occitan, i cercavan una color, una fòrça, que lo francés, plaçat al nivèl de lenga, presentava pas mai, pensavan (12) Encara uèi los escrivans occitans mai joves utilizan un banh de parlar per tornar trapar una estilistica d'òc, que poirián pas destoscar endacòm mai.

L'aculturacion occitana es doncas ara un fach de tension coma totes los fachs d'istòria. Las equacions que definisson los lengatges d'autors representan un equilibri sempre momentanèu e patetic, contestat pels autres autors e per lo quite autor.

Ajustarem que l'aculturacion geograficò-istorica (lo factor C') es tanplan portaira normalament d'estilistica: l'estilistica dels parlars sonats a l'ajuda e l'estilistica de l'arcaïsme. Se comprendrà la complexitat de l'escrich occitan, e mai l'atissament dels debats (13).

f) Demòra P3, la lenga vista pels linguistas, coma arquitectura dels parlars. Intervén pas ges al nivèl dels parlars. L'intercomprension orala se fa o se fa pas, a l'escart de las decisions paradigmaticas dels dialectològs. Intervén pas tanpauc dins la consciéncia dels escrivans anteriors a l'establiment de critèris linguistics scientifics, o dins la dels autors totalament incultes scientificament.

Mas intervén forçosament dins lo procès de la Renaissance dels sègles XIXen e XXen. Los escrivans d'aquela pontannada an viscut al contacte de linguistas, e se sap coma la Revue des Langues Romanes, entre 1870 e 1900 sostenguèt al còp los estudis de dialectologia e los esfòrces de la creacion felibrenca.

Aquela associacion manquèt pas d'estre equivocà. D'efièch P3 se planteja entremitan a e P1. L'argument linguistic pur pòt servir a l'elaboracion de la lenga comuna: es çò que se passèt amb Loïs Alibert. P3 s'ajusta a P1 per l'enfortir. Al sens contra, pòt resistir a aquela elaboracion, al nom de la curiositat dialectologica e de la realitat sociala. B. Sarrieu foguèt un grand dialectològ; lo sostén que

portèt a la literatura felibrenca de son ròdol la mantenguèt dins un localisme menimós. Dins aquel cas P3 es una resisténcia a P1: P3 — P1.

En resumit, lo lengatge dels escrivans, dins sos rapòrts amb lo nivèl de parlar e lo nivèl de lenga, nos sembla que se poiriá utilament estudiar, e coma o disiàm primièr, tanplan clarificar dins la consciéncia del quite escrivan, segon una formula totala:

$(a - P1) + (P2 - c) + P3$

Un occitan vehicular representa lo gras ont P1 et C an devorat a e P2, e ont P3 es vengut inutil, irrelevant, la vida culturala estent donat qu'a abolit la referéncia a la sciéncia de la dialectologia. Gras encara ipotetic. Gras que serà totjorn mes al perilh per lo manlèu dels escrivans als parlars, per voler estilistic.

L'aculturacion del pòble d'òc, e non pas mai dels escrivans e de sos legèires educats, seriá una formula parièra, iniciada per p, e non pas per a.

Nos demòra a nos far desencusar per l'abstraccion d'aquelas formulas. D'estudis d'aplicacion mostraràn puèi coma pòdon rendre compte del concrèt de las òbras.

Robèrt LAFONT.

(1) Eléments de linguistique générale, A. Colin, 1960, p. 155.

(2) Cf. nòstre estudi La Phrase occitane, P.U.F., p. 19, n° 29.

(3) Tendances individualistes dans la linguistique, in Diogène, n° 51, julh.-set. de 1965.

(4) op. cit., p. 157.

(5) Rapòrt d'orientacion a l'amassada generala de l'I.E.O., Tolosa, 1968.

(6) Seriá doble: piemontés e italian, dins las vals occitanas d'Itàlia. Doble tanben: catalan e castelhan, dins la val d'Aran.

(7) Cal dire qu'aquel P3 es plan equivòc. I aurà de linguistas (Baldinger) que metràn lo gascon en defòra de l'occitan; d'autres i pausaràn lo catalan, sai que. D'un biais general, e maldespièch l'autoritat encara de Meillet, los linguistas bastisson pas lors paradigmas sobre l'intercomprension, mas sobre l'importància que balhan a tal fach o tal autre. Es clar qu'es pas l'oposicion /f/ — /h/ que fa lo gascon dificil pels lengadocians, mas aquel trach es relevant pels linguistas.

(8) Essai de géographie linguistique du Gévaudan, P.U.F.

(9) Lo problèma es clarament sociò-linguistic, se se pensa que l'oposicion lenga/parlar es l'oposicion de la cultura de las classas mèstras a la cultura de las classas subjèctas. Pier Paolo Pasolini

(Passione e Ideologia, Garganti, 1960, p. 139 sq.) explica aital la dialectica de la literatura italiana in lingua e de l'expression dialectala. Sa demostracion esclaira fòrça la literatura occitana.

(10) Cq1 pausa automaticament l'insercion dins la consciéncia de la tièra: a1 — a2 — a3, etc...

(11) Per prene un exemple simple e contemporanèu, que se veja tota l'opacitat culturala que i a dins la cançon d'un Brassens.

(12) Per una situacion d'aquela mena en catalan, e coma exemple de las analisis estilisticas que ne sorgentan, cf. l'excellent libre de Francesc Valiverdú, L'escriptor català i el problema de la llenga, ed. 62, Barcelona, 1968.

(13) Dins aqueles debats lo pus curiós es un crosament del linguistic e de l'estilistic, que complica lo rapòrt de p2 e de c. Es aital qu'Estieu e Perbòsc dissocièron, sens se'n mainar, las donadas del problèma que se cresián de resòlver. Lor purificacion de l'occitan anava fins al percaç gaireben total des gallicismes, e mai l'aculturacion que menavan vojava dins lor lengatge las riquesas dialectalas e d'arcaïsmes. Pr' aquò, fidèls als mòtles franceses de versificacion e a de modèls literaris franceses (per Estieu Victor Hugo, per Perbòsc los escrivans del sègle XVIen), getavan dins una lenga pura e rica una estilistica allogèna.

D'aquí que lors discipòls acusèron, cap a 1935, los poètas ulteriors, que fasián tancar aquela imitacion, de trencar una tradicion occitana e de se metre a l'escòla de Paris!

ES MAI MORT

Es mòrt!

Dieu es mòrt!

Dins l'oratori de la Facultat de teologia la nòva clantiguèt qu'èra sèt oras, au beu mitan dau culte vesperau. Li caratges congestionats de la preguiera se trebolèron, li parets ferniguèron, puèi

s'escranquèron, lis uganauuds a la torre d'Aigasmòrtas dau grand tablèu ne foguèron petrificadas, tiblèron encara un còp sa consciéncia, parier d'egas qu'endilhan, pèr s'acarar a aquela revirada modèrna di dragons dau Rèi.

Tot anava plan pasmens. Dempuèi quatre sègles que se sentián mai ò mens estrangiers, lis uganauuds s'èran fin finala integrats, la nominacion d'un protestant a la primièra plaça dau ministèri n'èra estat un signe. Lo reiaume avançava pèr aqueli que sabían legir.

Segur, i aviá quauquis estudiants qu'avián reguinhat dins la contestacion, qu'avián participat i barricadas parisencas, qu'avián enregat una via discutibla dins un mescladís fantasierós dau Capitau e de l'Evangèli, mai tot aquò èra pas seriós. Aquela revòuta còtra li paires de la Terra laissava dormir lo Paire qu'es dins lo cèu. Rèn que se poguèsse comparar a la crisi granda dau liberalisme au sègle passat. Quauqui escàndols tèmps en tèmps vaquí, mai èra aisit de lis estofar.

Se viviá encara sus la granda butada mistica dau fondamentalisme american. Un estil nòu qu'enterigava benlèu li vièlhs calvinistas, mai que fasiá si pròvas. Lo Dieu dis ussas fronzidas èra mòrt bensai, mai pèr se revirar e se reviudar en grand colèga cosmic. L'Evangelizacion balhava de resultas espectaculars; dins li missions sota la tènada li jòvents de quinze a dètz-e-uech ans prenián consciéncia de son pecat. Trobavan puèi una sortida a sa vitalitat dins la benaùrança de viure ensèm. Antau fasián l'amor sènza son viech d'un biais quasiment esperitau. Quauqui fantasierós, la maja part d'individualistas de drecha d'aquel estil se ne trufavan, mai sa contestacion èra pas que verbala.

*De Luthèr a Pindèr quinta decadéncia!
Tòca-me li popas e parla-me de Dieu!*

Pèr aqueli que sabían legir, lo reiaume trachissíá.

Aqueu vèspre d'aquí, èra sèt oras, dins l'oratóri de la Facultat de teologia, encara un còp se fasiá la pròva de l'unitat prigonda dau protestantisme. Segur demieg li teologians i aviá mai d'una escòla de pensada, fundamentalistas pietistas, barthians, bulltmanians, neò-liberaus, simbolòfideïstas e mai mentre que d'uni se pensavan pas que de problèmas sociaus, n'i aviá d'autri que se trevavan subretot de la conversion dis armas, pasmens cada matin e cada vèspre se recampavan au culte dins l'unitat dis enfants dau paire.

Adonc tot anava de son anar costumier e sènza orguelh de sècta, anava pas mau, se podíá dire. Lo protestantisme demorava la religion de l'unitat dins la diversitat: Assembladas dau desèrt pèr la tradicion, pèr li aujòus, pèr Andrieu Chamson e pèr l'armada francesa, presicanças liberalas e umanistas pèr la borgesiá de la Facultat de medecina, evangelisme bèn comprés e integratre di valors modèrnas pèr lis intellectuaus adolentits, marxisme crestian pèr la senèstra. Lo miracle, lo miracle de l'Esperit aquò èra qu'aqueli lengatges despariers èran pas jamai una empacha a la comunión di consciéncias. Cada dimenge, lis enfants de Dieu se recampavan en cercle perfiech a la taula santa. Un observator que seriá estat profèta, pasmens auriá agut la sentida qu'aquela unitat a l'encòp vesedoira e mistica suspausava un existènt: Dieu; lo dieu vivent de la Bíblia, lo d'Abraham, d'Isaac, de Jacòb, de Crist e dis apòstols, dau Calvin e di Cevendus, de William Booth e d'Albert Schweitzer. Mai èra lo qu'èra, qu'es e que vèn.

E vaquí, aqueu vèspre, èra sèt oras, la jornada s'èra debanada segon son biais, leiçons, exercici de predicacion, li teologians esperavan lo recati ont aurián cantat l'Ave Maria pèr se trufar di papistas, vaquí, una nòva foguèt anonciada au pòble fidèu, au pichòt tropèu que travèrsa l'istòria lis uelhs tesats sus lo baston dau bòn pastre:

— Dieu es mòrt!

La nòva clantiguèt, li parets ferniguèron, lis uganauudas dau grand tablèu se tesèron. La boulegadisso fuguè di grandò, mai de la mitat di teologians se retrobèron dins lo pargue de la Facultat sènza saber pèr de qué. Una abséncia lis aviá forabandits dau tèmple. Demorèt pas qu'una quinzèna de fundamentalistas que s'arborèron pèr cantar.

— Parla, parla Senhor, ton serviciau t'escota!

Una pastorèla de la tresena annada, veníá de faire un estagi a Font d'Aurèla, travèrsèt l'oratóri, tiblada parier aguèsse engolit una espasa, lagrimejanta e comola de la gràcia, se virèt devèrs lis autres e parlèt. Parlèt en lenga.. Espontanivament un estudiant soisse butat pèr l'Esperit s'arborèt, faguet la revirada de çò que disiá la profetessa. Contava li maravilhas dau reiaume de Dieu.

La pastorèla semblèt puèi qu'aguèsse la tremolina, sa vòtz cambièt, sis uelhs venguèron mai fèrs, l'estudiant s'assetèt. S'acabava l'experiéncia glossolalica. Parlèt francés amb un òrre accènt belga.

— La Paraula de Dieu m'a vesitada. Alleluia! Li poissanças, li dominacions parier la soberna an cubert la terra, mai lo pòble de Dieu es demorat fidèu. Alleluia! Li faus profètas son venguts amb son estatua idolatra dau nonrèn, mai mon pòble s'es virat devèrs ieu e ai respondut. Alleluia! Son cor s'es pas

trebolat pèr aquò, l'ai batejat de mon esperit e l'ai causit pèr anonciar ma paraula. Anóncie una aligança nòva amb eu. A aquò reconeisseretz aqueli que me son fidèus: Confessaràn lo Paire.

Lis uganaudas dau grand tablèu plorèron, li parets se tornèron arborar, la taula santa foguèt rebastida e li quinze fundamentalistes se i recampèron. Totis ensèm diguèron lo Crese en Dieu, puèi cantèron lo Glòria. Lo soïsse montèt fins qu'a la cadiera e parlèt:

— Cadun tòrna ara dins sa cambra, batejats que siám de l'Esperit. Davant de se desseparar, fraires, baisem-nos. Se retrobarem anuech a nòu oras a la Glèisa Liura. Eli confessan lo Paire. Cau quitar aqueste endrech. Dieu nos garda de parlar, de manjar, de viure amb li faus profètas de Babilònia la granda (parlava de la Glèisa reformada de França), qu'es escrich: — partiretz pas lo pan amb aqueli gènts. L'esperit siá sèmpe amb nosautri dins li tribulacions avenidoiras. Alleluia! Amen! Alleluia!. E quitèron la Facultat. Lo lendeman, la premsa montpelhierenca publicava dins sa cronica de la ciutat qu'una Glèisa confessanta dis Adorators dau Paire (G.C.A.P.) aviá vist lo jorn a una ora de la nuech. Seguissiá lo numerò dau telefon e dau C.C.P.

Lis autres teologians es a dire la maja part s'èran retrobats dins lo pargue. Dos grops s'èran fachs e representavan toti mai o mens una tendéncia teologica. A senèstra li modernistas. Semblavan pron contents. Tèmps en tèmps demieg la parladissa una frasa tornava coma un leitmotiv:

— Dieu es mòrt e de qu'aquò càmbia? lo Fiu de l'òme demòra. Vaquí l'òme! L'òme de referéncia demòra lo Crist.

Un parisenc qu'èra, aquela annada, lo baile-pastre di liberaus faguèt la conclusion.

— Aquesta nòva es nòstre triomf. Au sègle XIXen, que negaviam la naissença virginala, la resurreccion mitica, nos garcèron defòra. Eriam ja li profètas de la mòrt de Dieu. Pèr primiers, avèm comprés e dich que lo crestianisme aquò èra pas una religion, mai un estil de vida. Pèr de qué s'espantarián uei? Nòstra escòla teologica es totjorn estada la de la secularizacion di valors. Pèr aquò (gaitava li barthians e autris ortodòxes d'un uelh marrit...) podèm uèi assumir aquesta nòva sènsa estrifament interior!

D'ausir aqueu crèdo minimalista, tot lo grop retrobèt l'alèn. I aguèt pas qu'un estèta fideïsta pèr contestar. Se legissiá una malanconiá prigonda sus sa cara.

— Mai, se i a pas pus ges de paire, m'agradarà pas pus la musica de Bach!

— E vai-te faire psicanalisar! diguèron toti e s'escalassèron.

De l'autre caire li barthians, li neò-calvinistas, li biblics charravan d'un biais desparier. Bretonejavan e regaussavan vèrs li modernistas d'uelhs de cabras quand cabridan. Doas escòlas s'entrestrifavan. D'uni escandalizats disián: — Sènsa lo paire, ges de reiaume e sènsa reiaume l'evangèli es au sòu. D'autri s'acontentavan de bolegar mecanicament sa tèsta e disián a vòtz bassa, la maïssa adolentida:

— Cau cercar de comprene dins un esperit vertadierament evangelic.

L'esperit bofèt e butèt un barthian de Marselha. Parlava pas que pèr impausar son avejaire, sortiguèt de son grop e demorèt solet a mieg-camin entre lis ortodòxes e li liberaus. S'esclarguèt la vòtz pèr dire:

— Siám crestians. Lo problèma aqueste es lo de toti li crestians. Se se desseparam pèr lo resòuver, vòu dire que s'aluncham de la veritat. Cau se recampar totis ensèm. L'Esperit dau Crist esclargirà nòstra arma coma lo solèu fai s'esvalir la nèbla.

I aguèt un silènci. Lo marselhés regardava pasiblement li dos grops, puèi d'un gèst pron apostolic convidèt li liberaus. S'entremesclèron toti. Un cèrcle grand se faguèt sus la grava. L'ombra de la nuech davalava dins lo pargue. Ailai lo ceu èra linde encara sus la mar. Virèron toti la tèsta devers aqueu clarum e una patz que la coneissián pas, facha d'angoïssa e de tendresa pèr la beutat dau mond, s'apilava sus li còrs a flor e a mesura que davalava lo clarebrun. Sentiguèron que Dieu èra mort e mai qu'ensèm benlèu lo podrián reviudar. Un estranh silènci perdurava. La vòtz dau marselhès l'asclèt:

— Paire nòstre que siás... e toti clinèron sa tèsta pèr la preguiera.

J.-L. GUIN.

LAS SABATAS

Siau Vincènç Pons. Me dison lo Pegòt perqué mon paire fasiá lo sabatier; assuliava lo cuer dins son botigon de la placeta. Siáu auxiliar de las pòstas per la tornada dels vilarons. Ai trobat una cambra per logar en çò de Dòna Mainarda, al quartier San Bastian qu'es pas luenh de la pòsta. Es un trabalh que m'agrada fòrça; de caminar me pòrta pas pena. E degun me planhe pas qualques soùs quora pòrti un mandat; ai pro de leser cada ser e cada dimenge. Solament mos companhs me fan pilhar la mosca; mas son pas de marridas gènts. Es bensai perque siáu lòng coma un jorn sènsa pan e un pauc trabalòri. Me trufi d'èstre solet; soi aürós coma un pèis dins l'aiga. M'agrada pas lo dimenge d'anar beure del vin al

café, en cò de Marius, ni de jogar a las cartas. M'agrada pas mai de bartavelejar; longas paraulas fan los jorns corts, es bòn ni per bulhir ni per rostir. Vau jamai far fèsta amb los joves de mon temps, a Peona o a Guilhermes per la fiera. Cada diluns de matin, los autres factors m'espèran, la cigareta al bèc; se son empegats la velha, an encara un gost de racadura dins la boca. Me mandan de ponchas: — T'a dobrit son lièch, Maria? Quora vos maridatz? as los uelhs pichons.... Mas ieu fau bus; lo pilli de la part de cu vèn. Li laissi barjacar; me cambiaràn pas. Que cadun s'ocupe de sos afaires e cadun serà aürós, aquò's ma devisa. Las femnas m'interessan pas; me la fau bònna amb deguna; vai jamai calenhar darrièr la còla. Ai d'autres façons de passar lo temps, que me còstan pas de sòus.

Ai trobat quauque ren de mielhs que quauqua filha que siá: es quasibèn viva. Solament pòrta de placas de cròma e d'images en luèc de roge per las labras e de nailon. E es fisabla. Se t'ocupas d'ela, te laissa jamai en plan; aquò se pòt pas dire de totas las femnas. Cada dissabte, l'après-miegjorn, la tiri de la cròta e la fau brillhar. I a pas de melhora façon de passar l'après-miegjorn del dissabte: just ieu e ma bicicleta, e pas d'embohs. Tot çò que demandi es d'èstre solet per tastar mon trabalh.

Doncas, es l'estiu; dimenge après-miegjorn. Lo solelh ensuca; plòu de brasa. Soi de genolhs sus l'iera de Dòna Mainard, amb ma bicicleta sus lo paredon. Siau aürós quora una ombra me cala sus; enauci la testa e vesi Maria, la filha de Dòna Mainard, drecha dins lo solelh.

— Bonjorn, Vincènç, ela ditz, e m'agacha amb sos uelhs assadolats, sos uelhs laids coma lo pecat, color de capòta, que semblan jamai exprimir darèn, tant que podètz pas dire çò que pensa, ni mai se pensa en darèn, çò que, me sèmbla, es totjorn lo cas.

— Ai, bonjorn, e me viri mai devers mon trabalh. Passi un còp de mai l'estraça sus la ròda de denant.

— Trabalhatz a pretzfach?, ela ditz.

Fau tot çò que pòdi per o li far creire; ai espèr que restarà amb quatre pams de nas e se'n anarà. I a totjorn de trabalh amb una bicicleta se volètz que siá polida, disi. Mas manco aquela responsa maldisènta la fa pas córrer. E mai se mete de grapas darrièr ieu, tan pròche que senti sos genolhs còntre mos botelhs. Se sarra de ieu a fòrça que pòdi sentir sas gròssas possas coma un gros coissin mòl encòntre de mas espatlas.

— Qué anatz far, ara?, ela ditz.

— O-ben, disi; siáu lest a respondre a tot plen de demandas d'aquela catarina. Me demandi s'ai ben sarrat la ròda de denant. Vòli pas que s'escape quora soi sus lo camin.

— Devètz aver bona tèsta per conóisser totas las parts de la bicicleta, ela ditz. Sus lo còp, me demandi se se fote de ieu. Mas es trop nècia per aquò.

— Oi, sabi pas. Cau tot passar en revista cada còp que la netegi.

Se trebauda un chicon, se tortilha còntre mas espatlas, coma se voliá me far un massatge amb son piech. Sap pas çò que fa: es coma una vaca mouga que ne'n cavala una altra. N'i auriá pron per far tricar quauques pelandrons que conoissi. Mas pas ieu. Ieu, aquò me fa darèn, fòra que me senti pas plan. Ai un novèl parelh de sabatas que me fan mal; ai de grapas coma d'agulhas dins mon pè drech. Mas pòdi pas bolegar amb Maria, aquí, darrièr ieu, si non nos estramassam en dos.

Se tortilha encara un còp còntre ieu e se leva, e me fa picar del nas còntre la bicicleta. Quora ai mai retrobat ma balança, estendi mas cambas e fau bolegar mes artelhs dedins ma sabata.

— Nos demandavam, Maria ditz, se nos voliàtz prestar vostre transistòr. Ma maire vòl anar far un gostaron sus l'erba, a Combaclava, mas mon paire vòl escotar l'arribada del torn de França.

Soi tot empatanhat; es una marrida passa; i a pas de vida sensa baranhas.

— Oi, e, sabi pas..., me meti drech, me pani lo còl amb mon mocador, me doni lo tèmps de trobar una excusa per dire non, per me tirar fòra d'embarràs. M'agrada pas de prestar mos afaires.

— Ne'n farem cas, Maria ditz, solament mon paire es embelinat amb son torn de França e ma maire vòl pas i anar sensa el.

Conoissi lo vièlh Mainard e son espòrt; es fòl de corsa; a la boca plena de Jaume Polidor e de Raimon Anquetil. Es la sola causa que Dòna Mainard a pas pogut li defèndre.

Maria pòt vèire que soi pas aürós de prestar mon transistòr e ditz: — Perqué venètz pas amb nosautres, doncas podriàtz agachar vòstre transistòr? Anam al bòsc de Combaclava Serem a la sosta de la toforassa.

Aquò o sabi. E aviáu ja pensat d'anar barrutlar d'aquel costat quora aurai acabat de netejar ma bicicleta. Mas ara, ai la bila. Ai demorat cinc ans en cò dels Mainards e ai totjorn fach bus de pas me mesclar amb elos; tot còp que me rescontravan dins los escaliers, puslèu que de parlar, m'escapavi dins ma cambra. Se mesclar tròp amb las gènts, las portar sus la pauma de la man, aquò fa totjorn a mala fin d'embruèlhs. Tanbèn, ai totjorn pensat que lo mond seriá melhor se cadun restava al sieu per s'ocupar de sos afaires.

Mas vesi que Maria fa lo meteis morre qu'un enfant golard qu'a enveja de pinhonat o de bonbons.

— Oi, aviáu d'autras idèas en tèsta, disi, ensajant totjorn de me desbarrassar d'aquela rompetantifla, anavi netejar ma bicicleta.

— La netejar! ela ditz. Mas es pron netejada. Regardatz coma brilha!

— Vos sèmbla, disi, I a una dotzena de pòstes plens de pauta, que los podetz pas vèire.

— O-ben, mas aquò pòt esperar, qué? Volètz pas gastar aquel bel après-miegjorn, qué?

Aviáu pas pensat de gastar lo temps, subretot pas amb aquela passejada. Mas siáu destimborlat. Es totjorn parier amb lo mond. Qué bela cambricòla! Vos atisan o vos flatejan fins que podètz plus los laisser en plan. M'avisi que Dòna Mainard se facharà se li prèsti pas mon transistòr ara, e çò es la darriera causa que vòli. Pas d'embruels, siáu vertadierament per la patz de l'ostal. Doncas, endòrmi mon mal, me laissi faire.

— O, doncas, vendrai. Quora partèm?

Lo morre de Maria s'enlumina coma la glèisa a mieja-nuech per calenda quora aude aquò.

— Sul pic de tres oras, me sembla, ela ditz. Vau los dire d'èsser... e alora alucha quauque rèn darrier ieu e doblida çò que disiá.

— Regardatz, vaquí Angèla de Nini.

Me viri e agachi al vesinat ont un tròç de filha camina: seca coma un arenc amb sas cambas lònegas, sa rauba de nailon e sas dentèlas, sos talons auts e per sobras una capelina.

— M'agradariá d'èsser coma ela, Maria ditz, amb una voseta; parla suau per ela e non pas per ieu. La guinchi; es aici al costat de ieu; es tan granda que poiriàtz li manjar la sopa sus la tèsta, amb sas espatlas coma un camalon, son morre qu'a la consisténcia d'un platàs de polenta. Compreni ço que pènsa mas disi darèn.

— Angela se va maridar lo mes que ven.

Aquí i siám; son totas las meteissas. Se maridar e despensar los sòus d'un brave omenàs, es tot çò que pènsan.

Maria aluca totjorn fins qu'Angela vira lo caire de l'ostal; alora coma s'aviá la babarotà, sospira.

— Vau los dire d'èsser lèst a doas oras e mieja.

Traversa l'iera. Sa rauba manjada del solelh es larga a l'esquina, mas es tenduda sus lo tafanari; pòdi veire los cròses roges de sos genolhs.

M'avisi qu'ai acabat de trabalhar per uei; vai embarrar la bicicleta a la cròta.

Anam plan planin sus l'escorcha de Las Launas. Dòna Mainard camina denant; pòrta lo pan e lo companatge dedins la biaça. Lo vièlh Mainard a un novèl capèl de ferpa; marca bèn. Camina de caire sa femna; suça son cachimbau e ditz darèn. Marchi darrier amb Maria e pòrta lo transistòr. Ela s'es cambiada; a mes una camisa e una gipa fina qu'es tan corta coma la rauba qu'aviá totara. Me demandi se a d'autres vestiments que foguèsson pas del temps de sa primera comunion. Per escotada, agachi mas novèlas sabatas; son jaunas amb una sola espessa. Las ai agachadas pendènt de setmanas; ai passat en revista totas las sabatas del magazin. N'i aviá tanbèn un parelh nègre amb de sòlas de crespas que m'agradavan força; me cauguèt un mes pèr causir entre las doas. Mas aqueli son mai polidas amb sas cordèlas rojas: de bònas sabatas per un auxiliar de las pòstas. Seràn melhoras quora un pauc de novetat serà gausit. De còp, cracinan e Maria de coa d'uelh las regarda e ritz nerviosament. L'aluqui de sota uelh e m'aluenhi d'ela; fai coma s'èri pas amb los Mainards. Vòli pas que lo mond crega que soi lo calenhaire de Maria: ai espèr que traparem pas mos companhs de trabalh. Maria pastrolha amb sa maire; de ressabuda, s'aflata de ieu, me turta; pòdi sentir son espatla cauda quora me tòca.

Vint minutas pus tard, arribam a Las Launas. Traversam lo vilaron e pilham la vinca, al mitan dels prats. Soi tot sudat; quina toforassa... Aürosament, vaquí lo bòsc de serentas; sota lo brancum, fa frescolet. A la puada, la rara s'estrechís; caminan a la coa del lop; Dòna Mainarda es denant. De còp, s'embroncan als raigals que despassan del sòl, durs e lusents coma las venas de las mans d'un vièlh. Lèu, nos arrestam dins una clariana; embàs se pòt vèire lo rivet, los segaires, las vacas sus lo planastèl; ennaut, i a la cauma, de ròcas e subretot lo Monier.

— Aicí, siám bèn, Dòna Mainarda ditz; pausa la biaça sus una pèira, e se laissa calar al sòl coma dos quintals de sabla. Lo vièlh Mainard me regarda amb l'uelh marrit; li fai passar lo transistòr. Lo pilha dins la saca e lo duerbe; a una flaca a vos far calar los braç. S'ajaça sus lo pelós amb son aurelha a rasis de l'aparelh coma se pensa qu'aquela causeta es tròp pichona per far de bosin.

Dòna Mainarda leva sas grolas e escarta los pels de son frònt. Puèi, se frega las mans sus la pança e manda un regard satisfach a l'entorn.

— Deuriàm venir aquí pus sovent, ela ditz, al luec de s'estofar a Sant Bastian. Agacha Maria e ieu amb un regard curiós. Ieu e ton paire veniàm nos calenhejar aici. Te'n sovènes, Jòrdi?

Lo vièlh Mainard assegura:

— O, e Dòna Mainard vira la tèsta e l'espincha odiosament.

— Esperí que vas pas pegar ta tèsta dedins aquela causa tot l'aprèsmiegjorn; s'est tot çò que sabes faire, auriás pogut estar a l'ostal.

— Aquò es çò que vòli far, el ditz, e dona a l'aparelh un copet amb son det. Audi darèn; prèn lo transistòr e li manda un còp de ponh.

— Ai, mon Dieu, disi, esperatz.

Dòna Mainarda possa un sospir; aquí siám prè de la natura e tot çò que tròban a far es d'espersar un transistòr.

Lo vièlh Mainard e ieu desriblam, desmontam l'aparelh; n'avèm desseparats tant de pecilhas que nos caudriá una lópia per lo peçar un pauc mai. Tota la tripalha del transistòr es aquí sus mon mocador; l'agachi amb estabosiment; me demandi se l'avèm pas degalhat. Lo vièlh Mainard se'n va coma una cata banhada; morre de monina, s'interessa plus en darèn. S'es assetat, regarda lo planastèl, mastega de treule. Parla solet:

— M'agradariá de saber cu a ganhat.

Es gonfle:

— Jaume o Raimon?; o sauprà deman.

Maria e sa maire an mes lo pan, la vina, lo cambajon e lo brot sus una toalha.

— Alora, los òmes, venètz aquí e manjatz, Maria ditz. Me teni mai bèn a taula qu'a cavau; fau una rica masteganha. Degun parla. Quora me siáu aclafit la gargamèla, ai l'uelh al liech. Anar far un gostaron, aquò's plan polit, mas un còp qu'as manjat, qué far? Comenci de pensar a ma bicicleta, a tot çò que podriáu far amb ela s'èri pas aquí, lo cuou sus l'erba, a gastar lo tèmps.

— Vau cercar d'aiga fresca a l'adotz del lagàs, se volètz, disi. Pensi que caminar un pauc m'ajudarà a passar lo tèmps. Dòna Mainard nos espincha:

— Perqué i anatz pas ensèm?. M'estimariáu mai d'i anar solet, mas enauci lis espatlas:

— Se volètz.

Pilham la rara sota las serentas. Fa un pauc mai fresc aquí, mas sudi sang e aiga; la camisa me pega d'a pertot. Tanbèn aquela de Maria. Sa gipa èra ja estrecha; ara sembla nuda tant sos vestiments son tenduts e banhats. Sortèm del bòsc un momenton; lo solelh pica. Meti la man sus una pèira gròssa.

— Se podriá far coire un òu aquí sus, moti, just per dire quauque rèn.

— Fa caud aici, ela ditz, e bolega los braç coma una galina encabiada. M'agradariá d'èsser sus la plaja; m'estimariáu fòrça d'èsser dins la mar, just ara.

Dintram mai dins lo bòsc e seguèm una rara encara mai estrecha e que puja. I a un grand silenci; tot sèmbla mòrt; s'aude que los corpatàs.

— Nos arrestam aquí, Maria ditz, e s'escapa denant qu'ada poscut dire òc o non. Cor denant ieu, segui e quora arribi a la sanha ont s'expandís lo lagàs, es assetada e se descauça.

— Vau bacar, ela ditz, venètz?.

Bacar dins l'aiga freja del lagàs m'agrada pas, tanbèn brandolhi la tèsta e m'estèndi sus la riba mentre que dintra dins l'aiga. Mastegui de sambuc e l'agachi sautar dins lo lac coma un jove ipopotam. Tèn sa gipa ennaut e me lascia veire un bon flòc de sas cambas plan endessús dels genolhs. Sul còp sauta de pus en pus naut; li disi de se mesfisar de pèiras que brandalhan. Mas ritz, s'abriva de ròca en ròca. O ben, li fau la crotz, se manca son còp, va s'acipar e picar del nas. En un virat de man, son morre càmbia de color, se mete a vacillar, a bolegar los braç per retrobar sa balança. Ai idèa que se ritz de ieu; mas quora m'enavisi que bolega pas pus, sauti dins l'aiga. La seguenta causa que me soveni es ma camba drecha dins l'aiga, pus auta que lo genolh, e mos braç a l'entorn d'ela per la tenir fòra de l'aiga. Desplaci ma man per aver una melhora presa e senti mos dets s'enfonzar dedins sas possas mòlas. Quora l'ai mai menada sana sus la riba, regardi mas bragas e mas sabatas que rajan d'aiga. Mas aquò, me'n foti. Es ma man. I a quauque rèn de pas normal. Ai totjorn lo tocadís de las possas de Maria dins los dets. L'agachi, estendida sus l'erba amb sas cueissas a l'ària.

— Avètz una plaga al pè. A un chico la bofaïssa, la tèsta li vira, ditz darèn; tanbèn, m'acoconi e pani son pè amb mon mocador; puèi l'estaqui a l'entorn de sa cavilha per far un pansament. Aquò farà que la sabata frustrarà pas vòstra plaga fins qu'arribetz a l'ostal. Quora enauci los uelhs, m'avisi qu'agachi drech lo lòng de sas cambas fins a sas bragas ròsas; e amb aquel curiós tocadís dins ma man, fa que regardi lèu endacòm mai e que me senti venir roge coma una tomata. Estendè sas cambas e se penja per veire lo pansament.

— Sabi pas çò qu'auriáu fach s'eriatz pas estat aquí, ela ditz.

— Vos seriàtz banhada, disi e risegi. E d'aquel temps, baissi los uelhs sus sas possas gròssas que penjan dedins sa camisa. A darèn d'autre; es nuda sota la camisa.

Me sèmbla que se se clina encara un pauc, tota aquela popa va calar al sòl e ne pòdi pas destacar mos uelhs. Me demandi çò que farai, s'aquò arriba. Sabi pas çò que me pren. Alora, de còp, m'arriba una

causa força curiosa. Me sèmbla qu'es ièr; me soveni del temps ont èri soldat dins la Casbah d'Argier, de patrolha dins lo quartier de las putassas; es lo sol còp que siáu estat putejar mas me soveni amb agudesas de totas aquelas femnas nudas, aquelas popardieras ajaçadas dins de cambras ont i aviá fòrça miralhs, aquela putarralha caufada coma una canha. E descubri que Maria seriá estada bèn a sa plaça dins aquela bordelariá; aquelas putas de la carriera Bab Azoun devon èsser coma Maria uèi. Barri los uelhs e ensagi de l'imaginar a Argier, doncas comenci d'èsser caufat. Es coma una granda bulla dedins mon còs, e puèi cala e puèi s'escapa, me laissant tot passit e tremolant dins lo vèntre. Mon Dieu! Ai jamai sentit aquò denant. Dobri la man e la podi pus manténer quieta.

— Deu èsser bòn d'aver un òme fòrt e drud per vos sonhar, Maria ditz.

— M'agradariá de vos sonhar, disi. Ma gargamèla puja e cala; ai la boca seca; me cal salivejar. M'agradariá de vos governar pèr tota la vida.

Maria m'agacha amb los uelhs dobrits e largs coma de pòrtas de feniera; ven roja coma un pebron. — O volètz, O volètz, Vincènç? Per tota la vida?.

Un movement del cap per amòr que pòdi pas pus parlar; m'asseti de caire ela. Me conoissi plus; siáu emmascat.

— Ai totjorn pensat qu'eriatz un brave omenàs, e esconde son morre quora meti mon braç a l'entorn de sa talha per ensajar de la far expandir.

— Nos baisam, doncas, disi.

D'un momenton bolega pas, puei vira son morre devèrs ieu, e de fregada lo revira, d'aquò que mon baisat s'acaba sus son aurella. Estam assetats atau una minuta o doas; alora ensagi de la tocar de bòn; mas aquò la fa treboliar.

— Farem mielhs de s'en anar, Vincènç. Se devon demandar çò que fasèm.

Cauça sas sabatas e nos enauçam. L'aganti a plen ponh per las espatlas e la baisi sus la boca. Me mòrde las labras; sos uelhs parpelejan coma las alas d'una abelha. Aquò la fa rangulhar.

— Caldrà que me laisses apontelar sus ton espatla, Vincènç. Es tota doçorosa e molha.

Pilham mai las raras fins a la clariana. Maria s'estirassa coma una gòia. Ai mon braç a l'entorn de sa talha; sa man coma un bacèl es sus mon espatla. Ara que siám quasi arribats al pòst ont los Mainards nos espèran, comenci de remarcar qu'es penjada devers ieu just çò que cal per una camba espeçada, e non pas per un pè macat. Pòdi sentir mas bragas banhadas e mos artelhs que nadan dedins mas sabatas. Ara vesi Dòna Mainard e son òme assetats que nos agachan; aquela esmoguda qu'aviáu es fugida. Ai fòrça enveja de virar lo cuou e d'escapar a la corsa. Mas sènti la man de Maria que me matrassa l'espatla.

Maria conta tot, e un pauc mai per far bon pes; tan mai que fa mina de s'estramortir.

— E devinatz la plus bèla, ela ditz per acabar, Ieu e Vincènç, siám fiançats. Lo vielh Mainard auça las ussas quora aude aquò e me senti tot conglaçat denant lo lugret que passa dins los uelhs de Dòna Mainard.

Quora arribam a l'ostal, Maria vol alisar mas bragas; es lo mens que pueca far. Pugi dins ma cambra, me càmbi e las li cali. Las estende sus la taula de la cosina e refà lo plec amb lo ferre electric de sa maire.

— L'amor es la plus bèla causa al mond, Dòna Mainarda ditz; avètz ben encapat amb Maria qu'es fresca coma la ròsa, e gènta.

S'asseta dins una cadiera lònca amb una caisseta de chocolat e un jornal per la femelalha, Confessions o Nosautres dos, sabi pas pus: i a una emission de varietats a la ràdio. Lo vielh Mainard aprèn los resultats de la corsa e lèva sas lunetas.

— A plogut a París tot lo jorn, el ditz.

— An retardat la corsa. Nosautres avèm pas agut una gota d'aiga.

Me tròbi una excusa per pujar mai dins ma cambra; aquí siáu ieu, pòdi pensar un pauc e ensajar de comprene tot aquò. M'asseti sus lo liech e agachi mas sabatas que son sus una cadiera. Las ai ja netejadas amb una estraça; una es lusènta e brillhanta; l'autra es bruta e empegomida. Pòdi pas mai fretar aquela que brilha. De tot biais, seràn pus jamai nòvas; las metrai pas mai lo dimenge. Me'n caudrà comprar un autre parelh. Pènsi ara qu'auriáu pogut m'avisar que lo prestatge del transistòr èra qu'un pretèxte quora Maria lo m'a demandat lo primier còp. Se'n prèn pas a ieu se compreni pas pron vito. Quora compreni, la luna a fach dètz torns; ai pas de nas, aquò es mon defaut. Siáu ben embestiat. Aquò me va costar de sòus. Las sabatas e lo transistòr. E subretot, me siau promés. Que soi nèci! Dètz mila francs per las sabatas, vint per un transistòr, cinquanta per un anèl e Dòna Mainarda pèr sògra. Coma ne'n siáu arribat aquí, o sauprai jamai; mas me'n cau sortir, de tot biais. Trobar una altra cambra a logar? Aquò seriá daumatge per amòr que siáu ben instalat aquí. I pensarai. Mas pas ara. Pòdi pas trabalhar de la tèsta, ara. I pensarai pus tard quora aurai pas d'autra idèa en tèsta. Las sabatas me tornan

a l'idèa. Me soi regalat fòrça amb lo transistòr, mas ai gausit mas sabatas en un jorn. De polidas sabatas coma aquelas. De sabatas novas e son espotidas. Aquò me fa virar la tèsta. M'asseti sus lo liech e audi de rires que vènon de la ràdio dins la cosina. Es coma se se fotián de ieu. Comenci a pensar qué bela vida Devon aver los Mainards sensa rèn per los embestiar; e puèi, me sembla qu'ai fach un penec perquè quora me destressoni, fa nuech e pòdi pas mai vèire mas sabatas.

Crestian BAILON.

LO TASTAVIN

Siau pas d'aquela mena de gènts qu'agantan lo vèire e lo secan d'un còp, la que beu coma los ases amb lo morre dins lo ferrat. Una gorjada de vin s'engola pas a la galaupada. Cau ne'n faire passar un pauc subre la lenga. Puèi cau faire virar d'aise lo gòt e lo portar a las narras, ont las vapors encantadas s'espandisson. Om engolis, puèi la mitat del vèire, las bregas entredubertas, s'alena un pauc d'aria que fa tiratge e carga lo cel de la boca amb de sènts agradius. A aquel moment, n'i a que ne'n parlan, que dison que lo vin a de cuèissa, de camba, que fa la coa del pavon dins la gargamèla, o qu'a d'amor. Ieu, totas aquelas paraulas me fan enauçar las espatlas. Cu beu non parla. Cal beure lo vin pur lo matin, a miegjorn sènsa aiga, lo ser coma lo Bon Dieu l'a fach.

Beure a la franchimanda, als dos repastes, aquò es trop estrechir lo plaser de beure. Li cal mai de tèmps e de paciéncia. Lo matin, quora ai desjunat d'un tròç de pan amb de toma, churli un gòt de vin de Belet, un bòn gòt perque cau metre l'aiga dins las tinas, lo bòn vin dins los vèires per l'aiga, e l'aigardènt dins los gòts per lo bòn vin. A miegjorn, lo vin de Bordeu, dins un gòt pro larg per aculhir lo nos e la boca, lo chimi facilament. A la tantossada, aganti una botelha de champagna per lo cuou, e fau calar lo vin, d'aise d'aise, lo lòng de la paret d'un vèire estrech. Me contenti pas d'una rinçoleta. Lo vèspre, me destapi una botelha de Borgonha, e vèire redond après vèire redond, sequi la botelha. Après la sopa, un det de vin esparnha la vesita del mètge. M'engarci ben d'audir lo Borgonha aquò es de brola o lo Bordeu? mas aquò es pas de vin; bòn vin fa bòn sang.

Ma femna, que chica per de causas de rèn, s'escana tot lo jorn. Totes los provèrbis i passan: gènt de vin, gènt mesquin, lo camin del cafè es lo camin de l'espitau, lo chimaire es coma l'ase del molinier: se tanca a totas las pòrtas, lo vin te farà crebar, ela romega, un còp que m'a fach la tiera de totes mos autres defaults.

— Me cal viure dins un ostal plen de botelhas, lavar cada jorn un centenat de veires, pujar tres o quatre litres de la cròta cada matin. Laissa traïnar sus mon burèu lo diari anti-alcoolic de Dòna Gròsmartin o de diaris dubèrts a la pagina ont d'articles enrodats de roge descrivon amb fòrça detalhs lo fètge del chimaire o sos ronhons. Legís a vòtz auta la cinquena pagina del

Miegjorn Liure, aquela ont i a las notícias necrológicas, las gènts mòrtas d'una ciròsi.

— As pas mai de volontat qu'un sac de figas; poiuriás t'arrestar de beure se fasiás un esfòrç.

Viri la tèsta e l'agachi. Es seca coma una broqueta; sèmbla una merlussa vestida. Aquel sac d'òs fa dire: sèmbla que li fan manjar de clavèls per la poncha. Li respòndi:

— Se me regali de calenhar la botelha, me soi jamai bandat. Siáu jamai anat secar una ganarra sota la taula. Lo chimaire a jamai conegut lo bon vin; es pas coma ieu. E tu, as pas pron de volontat de venir grassa coma una calha. Monta sobre la sieu figuiera e ditz tot çò qu'a sus lo piech.

— Sabes ben qu'es una question d'ormònas. Es pas de ma falta se tota ma parentèla semblan una arencada o una lagramusa abilhada en femna. E puèi, ensages pas de balar fòra camin. Es segur que lo vin escorcha la vida per amòr que l'ai legit dins Intimitat e Nosautres Dos. Creses qu'ai enveja d'èstre vèusa per las darrieras annadas de ma vida?. Aquela pensada li fa pena e se mete a plorar.

Me demandi soventes còps perquè ma femna se fa tant de bila pèr la durada de ma vida. M'aima pas; d'aquel caire, tot es acabat desempuèi la fin de nòstra primiera annada de maridatge, aquò fa vint ans. Bensai qu'aquò es una part dels devers de la molher? Bensai que vòl me vèire en vida per contunhar de me cercar d'embolhs?

E ieu per de qué estau a l'ostal? Quora me passegi dins la carriera, regardi amb amaresa los amoroses assetats sus los bancs, los braces dels joves a l'entorn de la talha de las dròllas; audi los rires provocants que precèdon los potons raubats. Lo contrast entre ma femna e aquelas jovas dròllas es quasi impossible a susportar. Ela es totjorn vestida d'una rauba lònga facha d'una estòfa que se'n vèi jamai la fin, amb un còl aut. La nuech, dins nòstre liech, s'envelopa d'una lònga camisa de flanèla e entamena còtra lo pecat una batèsta que dura lo tèmps de lo breçolar per l'endormir a nòu oras. Mais n'ai l'abitud. L'abitud, es aquò que me fa estar a l'ostal. E tanbèn per amòr que l'ostal es totjorn linde, que los platets son bòns, e qu'es tan maigra qu'ai pas paur d'èstre coguou. S'èra pas estada tan

rangolosa, pènsi que las causas aurián contunhat coma en cò dels autres maridats. Mas a jamai volgut comprene que voliáu pas m'arrestar de tastar de bòn vin. Perque aquò es mon sol plaser vertadier. Avèm pas d'enfantonets, mon trabalh es embestiant, sabi pas m'amigar amb los autres e ai pas de ramanhòls, fòra legir.

Bevètz? Non? Alora, podètz pas vos faire una idèa del plaser qu'aquò representa, quora causissètz per cada vin son vèire, quora arregardatz un vièlh Borgonha. Aquel robin talhat en facietas per lo cristal es un rebat de la paleta d'un pintre que seriá un dieu. Lo regardatz en lo fasènt violar, lentament, dins lo gòt, coma una fadrina faròta jòga amb los volants de sa rauba. E puèi lo respiratz, es la flor per escléncia, la flor de la vinha e del país. Bevètz aquel idromél; una dolça calorinada vos cala dins l'estomac; vòstre còs tot entièr se destibla. Prenètz lo diari dubért a la pagina d'un article interessant, cronica porcassiera de Biledòis o cronica culturala de Nimbus, e churlatz una gorjada de vin. Al magazin, beure endòrme la fèbre del trabalh e vos ajuda a persuadir los compaires. Lo ser, assetat dins un cadieral confortable, amb un libre sus los genolhs, la botelha decaire vos, tastatz aquel plaser misteriós d'èstre entre dos monds, a mitat embriac, mas bensai mai lucid qu'aquel que beu que d'aiga. Un gòt a la man me fa doblidar tota la bramadissa abituala de ma femna. E aquò o sap ben.

Non se pòt escondre qu'aquel estiu, ai begut coma un trauc; ela a trapat una escampa per ne finir. Fins ara m'a simplament embestiat; ara, es vertadierament la guèrra fèra. Ela comença per pausar los vèires dins la cosina, un còp que los a netejats, al luec de los remetre a sa plaça. Siáu obligat de las anar querre. Lava plus los gòts o los espeça. Dona mas melhoras botelhas als vesins. Sap rèn d'autre que dire:

— Es ma falta se beves tant que sabes pas mai quant te rèsta de botelhas?. Adonc, me meti a los amagar un pauc pertot dins l'ostal; trapi una novèla escondalha cada còp qu'ela n'a descobrit una. Aquò devèn quasi un juec. Lo juec del cat e del garri que s'es acabat per una sciatica. Siáu tombat d'una escabèla qu'ai pilhada pèr agantar una botelha de Bordeu qu'aviáu amagada darrier los lençòls, sus la plus auta laissa de l'armari per la ropa. Qué vergonha per un ancian parachutista! Ai pas pogut m'enuçar; rebolhi coma una arma danmabla. Ela aude lo bosin que fau en m'assucant; puja los escaliers en sautant coma un pregadiu. Espèri un pauc d'aigardènt per m'ajudar a susportar aquela dolor que me fa vèire las estèlas; aquela femna ladra se mete a bramar:

— O t'aviáu bèn dich que lo vin te fariá crebar. Ela qu'a los òsses que li traucan la pèl pòt pas me levar, cau dire qu'ai una brava codena, e va cercar los vesins, los qu'an begut mon vin, per me carregar sus lo liech.

Es curiós: me sèmbla que mon còs es partejat en dos. Pòdi bolegar los braces e l'esquina, mentre que mas cambas son reddas coma un barron. La dolor cala de las gautas del cuou al pichon artelh. Lo doctor Prudens arriba per me faire de ponhesons e me càmbia lo tafanari en una sartan traucada per la brasucada. Doas setmanas de liech, un mes o dos amb una cana, fòrça potingas, e podretz mai caminar. Avètz l'esquina dorsala un pauc brosesca. Vendrai mai la setmana que vèn. Puèi s'en va, me laissant solet amb ma femna. Podi pas mai tenir los uelhs dubèrts, mas me sèmbla qu'amb el se'n va mon darrier ligam amb lo mond pèr defòra.

M'enavisi que lo deman matin de çò que m'arriba, quora ela me carrega lo desjunar: de pan fresc, de cabecon. — Es gostós, disi francament, tot en agantant un novèl libre de mon autor favorit, una gramatica eroticò-sentimentala de Logofobús, qu'ela a presa pèr ieu dins la librariá. — Siás vertadierament una brava femna. M'avisi de tot lo trabalh suplementari que ti doni. E regardi lo desjunar, lo libre, ma vesta de pijamà alissada. Drecha près de la pòrta, ela sorís, muda. D'una man, dobri lo libre, e de l'autra cerqui a paupas mon gòt de vin de Belet. Lo tròbi pas, viri la tèsta e aluqui de regardons son sorire triomfant.

— Es pas lo moment de te trufar de ieu. Dona-me mon vin.

— Non! Aquela tombada t'a ren après? Quina es la causa? Lo vin!

— Siáu tombat per amòr que m'aviás obligat a l'escondre! Auriáu degut te sagatar, dos o tres còps de barra sus l'esquina, lo primier còp que m'as espeçat un vèire.

— Fotre! M'auriás tabassada? O auriás fach?. Se penja sobre lo liech, me charpa, amb son det, un osset, devers ieu, son morre roge coma un gratacuou.

— Escota bèn! Te farai de bons plates, anarai cercar de libres, serai amistosa, mas beurràs d'aiga minerala!. Alissa sa rauba a l'entorn de sas possas qu'existon que dins son imaginacion.

— Vòli pas que crebes d'una ciròsi; ai aquí una bòna ocasion de te suprimir aquel ramanhòl. Pren lo platon e sòrte de la cambra. Siáu amalugat e disi darèn mai; mas ai lo còr claufit d'espèr. Bensai qu'a miegjorn me donarà un pauc de vin de Bordeu. Se m'èri espeçat solament un braç! Per dinnar, ai drech a d'aiga, la bevi, mas ma lenga es seca coma una merlussa, e tota l'aiga del potz pòt pas me copar la set. La tantossada, una enveja a petar de vin petonejant m'empacha de somelhar. Lo ser, me dona d'aiga fosca coma de lessiu. E aquela tortura, sièis jorns de seguida. Ela me puja dins la cambra lo transistòr, de revistas felibrencas, de sucariás; mas aquò m'empacha pas de pantaissar de vin, de venir enrabiàt.

Escoti lo transistòr; audi los convidats d'Euròpa-Miegjorn van beure un còp al cafè de l'ostal o miegjorn, sèt oras, l'ora del pataclet. Dobri la gramatica de Logofobús e liègi:

*A! que lo vin es bòna causa,
Dieu que lo dona, lo benís,
s'a nòstra mòrt avèm de rausa,
anarem drech al Paradís!*

Los escolans son benaüroses de trapar d'exèmples aital dins sos libres. Viri la pagina. I a una poèsia d'un qu'es a l'Acadèmia Francesa:

*Quart espotit dins la batalha,
e culotat per lo pinard,
aquí penjat a la muralha,
o que siás grand, mon pichon quart!*

Vint paginas plus luenh, i a de latin:

Bonum Vinum laetificat cor hominis.

Agachi la fin del libre:

*lo vin embelugat dont lo mond es gelós,
lo vin que fa cantar coma los aucelons,
que pòrta lo bonur a lo que lo sap beure,
car dona l'enabans e la jòia de viure.*

Ne'n pòdi pas pus; escampi lo libre de l'autre costat de la cambra quora ela intra.

— Rèn qu'un gòt! coma vòs qu'un gòt, un sol gòt, puesca me faire mal?. Aquela privacion subrana de vin me fa mai que mai enrabiari, me dona d'enveja de cridar; me fa perdre tota dignitat.

— Aquò te fariá revenir a via a ton vici.

— Se veni pas fòl, demandarai lo divòrci tanlèu que podrai caminar. L'indiferéncia qu'aviáu per ela se càmbia en òdi.

— Vai, qu'aquò te passarà; un jorn me diràs grand-mercé. Te'n rendes pas còmpte, mas siás en plen mitan del plus marrit moment.

Se penja per ramassar lo transistòr qu'ai fach calar, de caire lo liech. Es tan satisfacha d'aver rason que pòdi pas mai la susportar. Sènsa pensament, los gestes per tuar qu'ai repetits tant de còps del temps de mon servici militar, denant èstre mercenari en Argeria, s'inscrivon naturalament dins mon còs. Balanci mon braç e ma man dura coma un còdol pica la barra de son còl. Brami de dolor quora la matrassi amb mas cambas reddas, mas curiosament me sèmbla que mon esperit es mai leugier. Son còs expandit al sòl bolega pas pus, mas piqui totjorn. Una dolor que me fa venir d'aiga als uelhs me dona de baticòrs; audi una compraira, dins lo magazin, que demanda se i a quicòm e m'esvanissi. Quora me desvelhi, a l'entorn del liech, i a lo doctor Prudens e tres gendarmas.

Siáu pas d'aquela mena de gènts qu'an trobat la fava. Los jurats èran ni de chimaires ni de bevèires d'aiga, mas d'òmes que bevon una golada, pèr pas refusar. Una jurada de suça-gòt m'auriá aquitat e seriáu anat far choca dins mon ostal, ont auriáu pas pus jamai audit bramar. Una jurada d'antialcoolics m'auriá condemnat a èstre acorchinat de la longor de la tèsta, mas denant que Deibler faguèsse son trabalh, m'auriá donat un darrier gòt de vin. Aqueles pichons bevèires m'an engabiat per dètz ans. Dètz ans a pantaissar de vin petonejant dins un vèire estrech...

Crestian BAILON.

DETZ POËTAS

OBRADORS pòrta testimòni sus la creacion poètica occitana, en la prenent aquí ont es, sens pensadas de classaments, sens tissas d'afavorir un biais o un autre de plaçar la votz, de butar los mots dins l'escrich. Aicí son de poèmas de 1968 de:

Miquèl DECOR,

Joan-Jacmes FRAISSE,
Joan-Loïs GUIN,
Miquèl MAYOL,
Roland PECOT,
Joan-Maria PETIT,
Rosalina ROCHA,
Marisa ROS,
Miquèla STENTA,
Ramon TABARCA.

Una poèsia a l'estat naissent. Los poètas an entre 17 e 30 ans.

FIN DE SETMANA

Una taula d'escòla
divendres
e Monica e Marisa e Treson
De mots que i an escrich
mas de qué vòl plan dire?
I a un libre davant
e lo cal agachar

Una taula de bar
dissabte
e Monica e Maria e Treson
las anarem veire las filhas
Mas de qué vòl plan dire
I a un veire davant
e lo cal agachar

Santa taula de glèisa
dimenge
Bodà e Maomet e Crist
que los anarem veire los dieus
mas de qué vòl plan dire
I a un voide davant
e lo cal agachar.

Miquèl DECOR.

LIBERTAT

L'aucèl a semenat dins la sal e los plors
Dins l'aiga amarganta lo gran a madurat
Dins una man de fuòc, de violéncia, de mòrts
dins lo sang es vengut l'aucèl de libertat
dins lo sang

I.N.R.I.

E ara ma crotz l'avètz aquí
Al nom de la Revolucion
de la Libertat
de l'Amor.

PLAN POLIT

Es plan polit, amb lo pel lòng
d'escriure sul pavat
Volèm la patz la libertat
mas quora i cal davalalar
sul pavat
aiman mai tornar a l'ostal
e faire
de la Libertat
un mot.

BATEJALHAS

Escupissiá tot çò que sabíá
quand m'an facha manjar la sal
Aviá pas encara de pels
quand m'an lavat lo cap
Tot aquò per me batejar
E apuèi
m'an fotut al lèit
amb una chuca
entre los pòts
e son anats manjar e beure
Tot aquò per que èri nascut

DAVANT LO CRIST DE DALI

I.N.R.I.
e amont èra nuèit
e debàs èra clar
pescaires sus lo lac
Dins lo fosc del cèl
lo lum arribèt
Ihaucèt
Crotz
Pescaire
Sus los pescaires.

ARA

Ara la mar s'es retirada
Ara la plaja es nuda
E tu
aqui siás demorada
pel sable expandida
e dins tos uèlhs que se dobrisson
dòas ersas i a
e dins tos uèlhs que se dobrisson
me nègui ieu.

ART POETIC

Oc que cal èsser con
per faire de poëmas
de poëmas d'amor
per una femna sola
E ieu n'ai fachs
per çò que aimi...
l'umanitat

Benlèu que ieu tanben
Soi tan con coma los autres.

Joan-Jacmes FRAISSE.

UN TEMPS I AGUET

Un temps i aguèt dins l'espaci di tombas
i terminas uscladas de la vinha
una vida un solèu que ieu i ère consènt.
I aguètubre li pèiras dins lo cèu
la lutz qu'aletejavan li galinas capeludas
La mòrt riulava di teulissas sus la nèu.

AIRA

Còntra lo cèu d'agost en aias dins lo vènt
tusta l'alèn un cèrcle inacabat d'irondas
Amor dis uelhs emparaulats Amor
t'ascla l'espandi estrifat dins li fuelhas
O quista de tartana entre li serres doç
tiblas l'asuelh e mestrejas lo jorn.

SOTA LA CLOSCA DE LA NUECH

Sota la clòsca de la nuech
s'embriagan de nis d'agaças
solèus i rondatges de mar
Amora de la lutz violéncia
engrana-te i sòrgas de la mòrt.

CANTA UN ENFANT

Canta un enfant sus la teulissa
lo lordum de l'estèu dedins lo blau
La tina dau solèu — Esclussi —
Negra la mar s'alònga
Clava l'olor d'un dòu dedins lo cèu.

ROSIER

Rosier qu'estrenhas amb ti dets d'estiu
l'arbre d'esglai flamejant sus mi bocas
Dieu s'es desalenat
Dins l'entre-dos vèspre
la deslama me destalènta
La nuech tòrna bastir mon relambi
e ma paraula empassa lis auberas de la mòrt.

ARA VAI PLAN

Ara vai plan es coma s'èras mòrta
desliura d'aqueu pes de mon uelh sus ta carn
desliura coma un cèu que la nivol lo caça
liura coma un espaci en defòra dau temps
Ara vai plan tant coma s'èras mòrta
anuech tot l'estelam anuech serà de tu.
Serai i quatre tèmps i quatre nafras
dau mond amb ma gaug de poder dire tu.

Joan-Loïs GUIN.

NADAL

Hem descuidat les cançons nadalenques
Hem oblidat els goigs, els virolais
Hem oblidat el nostre parlar
Quina és la nostra manera d'èsser...

On son les aigues regalades
De les muntanyes confiscades
Les onades encantadores
De les platges colonitzades

Hem preguntat a l'antiga bruixola
Al savi etern del nostre destí
Al pare Canigó
Hem preguntat el Nord de nosaltres mateixos

Amb poc confiança:
Les flors, la neu i les estrelles
El cant dels ocells
La tramuntana
Creiem conéixer el seu oracle

Hem estat desenganyats
S'ha recordat la muntanya de ferro
De la seua joventut ardenta
Amb tró i llamps rabiós
Ens ha donat
Un tractat de pirotècnica.

VALENCIA

Es tu, amic, qu'avui cantaré
Te cantar és cantar el món
Es cantar la terra
Es cantar les núvols
Es cantar la llibertat

Dins una taverna a Malà Strana
El tall de cristal de la dialèctica
Escampa el fum de la teua pipa
Escampa el somni de la cervesa
Esqueixa l'ombra d'En Kafka
Dins una taverna a Malà Strana
Beues a la primavera de Praga

La teua parala es un riu de Març
Jogant amb les pedres i el sol fresc
Davallant com un nen cap a la seua mare
La teua paraula és plena de fang
Barrejada d'or i de sang
Té la pietat d'un fill pel seu pare

La teua paraula sembla al Mataburros
Qu'enganyava els savis, espantava els vells
La teua paraula sembla al Mataburro
Que marxa sense cap dubte
Fins a punt d'alba.

Miquèl MAYOL.

Tornarem pas al bòsc
que i a pas pus de bòscs

La bèla que vaquí
aurà pas de lausièrs

non sabi pas consí
non sabi pas perquè

Tornarem pas al bòsc
sabi pas pus cantar

quora o cantavi èran
los bòscs plens de lausièrs

Los jorns e las annadas
lo cèl e los nívols

los jorns e las annadas
los bòscs se'n son anats

Ara vesi de causas
qu'autras còps vesiái pas

Mas ara vesi pus
las sèlvas tutelàrias

Lenga d'amor
Lenga de colèra,

Sang de nòstre còr
Rajat,
Envispa tos mots,

E pòrtas las colors del pòble
E de son patiment.

Crida endolorida
A la poncha de la desesperança...
Votz fugida de nòstre voler
Que cubrís e gibla
Lo pesuc curbecèl de silenci,

Pòrtas las colors del pòble
E de sa misèria.

Trompeta fòla,
Desrisòria e conquistaire!
Vendrà lo jorn seten
Per los barris de Jericò...

Clamor enauçada
Al crestenc de nòstra revòlta,

Pòrtas las colors del pòble
E de sa fòrça.

Planh ferotge que brama
Lo nòstre amor crucificat,
Destapas las aurelhas tancadas,
E coma l'aurassa udolanta
Es anonciaire de chavana...

Lenga d'amor
Lenga de colèra,

Pòrtas las colors del pòble
E de son combat.

Malgrat los lenhièrs
Malgrat los desèrts
E malgrat la set,
Non siám pas perdonats
Vergonha de nòstra vergonha!
Inoculada coma
Un veren.
Silenci!
los damnats de l'istòria...
Cal ben que
lo pecat
siá endacòm
E aqueles que se prenon per Dieu
An drech divin
De ligar e de desligar
Esclaus
Per de que tàiser aiceste silenci?

Mas mans, restaretz pas coma aquò
Dubèrtas coma per una preguiera
O per recèbre còps de règla
Alavetz, mèstres d'escòlas
Saberuts
L'an ben passat, uèi, lo senhal,
los escolans pècs de nòstra tèrra?
Cochabuòus
Del tropèl de nòstre pòble
l'avètz ben conduch,
lo condusetz ben,
devèrs la Civilizacion
la civilizacion dels mèstres

LIBERTAT, EGALITAT, FRATERNITAT.

los mèstres d'aquelas liberalitats, pasmens!
los mèstres,
l'Istòria crema

... cremarà lors cortinas...
Mas lo fuòc de nòstre infèrn es de vergonha
E lo dieu, de palha
e de Societats Anonimas
E de fusilhs
C.R.S. = S.S.

Lo grand pecat d'èsser vincuts
Nosautres meteisses, los recompraires del Pecat.

Nòstras mans, fraires, seràn pas pus de mans d'esclaus.
Los mèstres!
l'istòria a de mans que quichan
l'ISTORIA.

Li bandieras di fuelhas, subre li ròcas
petan is arbres coma pèr una fèsta!
li cal ausir petar!
Dins lo bofe,
liuras e fernissèntas
petan li bandieras
li bandieras vivèntas
Arbres ancians,
Fuelhas novèlas...

E lo còr di femnas repepiairas
Coma un còr antic
li femnas en nègre
o en pelhas
sus li ròcas abandeiradas
li ròcas sota l'aura!...
An fòrça plorat
Mai son fegondas
Aicesta terra a besonh de tant de fius!
E tant de fius an besonh d'aicesta terra!

E la terra
La terra sauvatja
Sap ela qu'aquesta tramontana matiniera
Sus ela vèn
Coma un amaire?

Vènt
Fòrt
Vènt fòrt de tròp, pèr la fusta vermenada
l'ostau vièlh e pòirit
Qu'èra un recaptador
l'ostau es desfatat, de matin.
Petatz, bandieras, sus l'aste di brancas!
Parlatz, femnas, drechas près de la mar!
Caduna es un corifèu!

Li quatre parets
de la vièlha pichòta seguretad
l'avèm deguda vèndre
a toti lis encants de la misèria!
Ara cau bèn replegar li margas!
Lis òmes, sosprés,
An sentit qu'aquela alenada
Era coma sa colèra.
Caliá perdre tot
Per aver lo coratge de
Voler
Tot ganhar
Li bandieras dis arbres grands, de matin,
Fernisson e fan de bruch coma per una fèsta.
Lo femelan a calat.

Lis òmes trencan lo rocàs nus
Per bastir
l'ostau
nòu.

Roland PECOT.

— 1 —

Un òme jove sus la plaça
gaitava lo mond en façà
doas galinetas dins las mans
la camisa botonada
las caucetas plan montadas
De matin lo mond passava
Dins la glèisa s'arrestava
e l'òme davant la porta
gaitava lo mond en façà
un cadun que puèi tornava
E lo mond s'espaurugava
e l'òme non bolegava
A la fin de la grand messa
mandèron lo comissari
que volguèt clavar sas mans
e que s'emplastret de sang.

— 2 —

L'ENFANT ENAMORAT

Te maridan vesina
e tos tetons polits
que los vesiaí en somi
ara son plan perduts
De l'òrt an pres mesura
de la vinha a l'ostal
an pesat ta beutat
e tu baissas los uèlhs
escotas sens ren dire.
Ieu te passi davant
e te gausi pas rire
coma fasiá — abans
e n'ai lo còr malaut
coma abans ma naissença.

— 3 —

LA FEMNA LAIDA

Davalava la nuèit
empenava una gerla
a la font, uèlhs barrats
per pas veire a la luna
son caratge esclapat
dedins la siá mementa
Desquiçant sos boteus
a la carba de fèrre
tornava dins la paura
de l'ostalàs esterle
acaptar sa laidor
e maudire los mèrlhes.

— 4 —

VIETNAM E Cia DINS UNA NUEIT DEL NORD

Nuèit estrangiera
O ma palomba
Cinquanta còps los uèlhs crebats
O ma drolleta jos las bombas
O la popeta sensa braç
La carrièira a la guèrra sorna
dança a l'enclutge del neon
Dins lo caborditge de l'ombra
O la Luna, a còps de canons
Morir aquí...
Morir en faça
I a d'afichas per tot lo mond...
Trincam la bona consciéncia

Nòstre Senher demòra amont.
Baisarem de femnas consentas
l'argent dona tot çò qu'òm vòl
e bastirem una mementa
per que se pòrte pas lo dòl.

Monta davala
devinhòla
qual t'aimarà lo primièr
ton còs es la branca fòla
bastarda de l'ametlièr
Dins la nuèit de pèisses roges
tos dets son fuèlhas d'oliu
Dins mon còl espés e roge
rajan d'espinhas e de rius
qual m'a donat la calada
per tirar dins ton vantal
I a una marrida fada
que t'a feita espaurugal

— 6 —

Dançarem ton ventre contra
mas cuèissas e tos sens
espotits dins la susor
de mon pitre a contratemp
Sentirem una òlga mascla
l'enclutge roge del neon
Tustarà sus la musica
a crebar l'acordeon
aurem una set de fluvi
puèi enveja d'un enfant
Dins nòstre còs farà lum
quand dobrirem nòstras mans.

— 7 —

Montavi long del baloard
de las calèlhas rossèlas
mon pas tindava a despart
de mon pè que rabalava
sus lo pont del fluvi, larg
la baranda n'era freja
Puèi d'un arbre un gost amarg
me lo donèt una fuèlha.
Una dròlla se sarrèt
que me pesèt sus l'espatla
Entre nosautres i aguèt
d'espèras... mal corduradas
de mans mòrtas sens secrèt
e de cambas desnusadas.

— 8 —

Per una femna bocharda
Se son batuts coma cans
Dins la carrièira pissarda
N'i a un que raja lo sang
Tres gendarmas fan brandissa
Los braces duberts en grand
Dins lo carri de Polícia
Segur nos embarraràn
I a un dròlle que se plora
De borgeses se ne van
gausi pas tocar mon morre
ai perdut tres dents davant
la malícia me rosega
Perque m'a donat la man
lo dròlle de la botiga
quand me soi ficat lo camp.

— 9 —

LA FEMNA ESTERLA

per Joana

Quora la prima arribava
sentissiá dins sos tetons
la dolor nòva dels borres
e lo rire dels nistons
Lo cacalàs dins sa tèsta
jogava a plantacotèl
e dins l'ombra de manetas
estirassava son pèl
sus lo pont sens parabanda
en mila anar e venir
se voliá macar las cambas
escotant l'aiga fernir
posar d'aire sensa gerla
boca a boca e bombir
son ventre de femna esterle
a lo pas poder cabir.

— 10 —

LO QUE VOLIA MORIR

Per Joan Bodon

Davalava del carri
lo saquet dins la man
una camba puèi l'autra
l'astrada de quitran
marchava... la vila
e la carrièira escura
per demandar de vin
beure... quant de botelhas
la femna a la perfin
amb las cambas plan nautas

las potas de rasim
e las tèstas plan gròssas
e lo sèxe gorrin...
Te donarai de ròsas
de mon vergièr polit
la sentor de mon pitre
la rusca de mos dets
Dubrís-me mon amiga
s'es arrestat aquí...
La botelha acabada
de bruma dins los uèlhs
una filha velhava
una man dins son pel.
La Vèrge teís de bruma
per son enfant mitat nus
son ostal se destrantalha
son vestit se demesís
Dins l'arroïna de l'usina
los obrièrs son partits
degun l'a pas saludat
pas solament lo patron...
Una drolleta pelharda
que veniá gorrinejar
per i donar un poton
desquicèt tota sa farda.

— 11 —

Ambe ton sen dins la man
Ja me semblas nòstra Dona
La que sonavan del lach
e que los escolans d'aicí
avián cobèrta de descauma
Tanben ai paura quora venes
nusa e blanca per l'amor
que tornèssim pas trobar
los cordèls de tas cauçuras.

Joan-Maria PETIT.

— 1 —

D'ONT SOI

Ont es ton ostal
Soi de pertot ai pas d'ostal
Castelana enaurada
del cabanàs pairal
del castèl qu'un jorn...
de la rocada dins lo bòsc
de la terra de la man del sorire
diga-me d'ont siás
païs nòstre dos còps mieu
e tieu
sens un calhau a ieu a tu
diga-me d'ont siás

sabes Occitània
Occitània vesi pas.

— 2 —

Cap matrassat
empatolhat
de braçadas de risetas
las paraulas bastonejan

FEDAS BUTATZ VOS BUTATZ VOS CAP DINS CUOL MESCLADAS LAS CAMBAS
vaquí
l'ataüc de la sòm

— 3 —

Mond de plastic
fedalha
òmes cabucelats
vespradas
debanadas sens embolhs
Perqué
l'esquina trauca lo clòsc
Branças negras
japa lo can
PÈSTELA-TE!
La solesa escarraunha
la gent engabiada
uèlhs barrats
sangbegut
rufa ta votz
parla pas de nivols
desraba ta paur
fuòc
riu
campanèla
Se pausa sus l'aire una venada de fum
Cruscarem la poma verda

— 4 —

Caminaurai
e seguirai
los camins parièrs
de tu d'el e de l'autre
Caminaurai
e trabucarai
ont auràs escrich per ieu
Avisa-te
Caminaurai
e sagnarai
e mai ta man venguèsse
per m'aparar
Caminaurai

e plorari
quora tos uèlhs seràn
dubèrts per sempre
Caminarai
amb lo testarditge de tu
d'el e de l'autre
Caminarai
e puèi cabussarai
dins la caminada dels vèrmes

— 5 —

Clucava la nuèch
selhon e pincèl
joguejavan
l'estèla
sus lo camin de l'arbre
penjava
sa bordadura de còlas
entre cèl e nebla
la luna asagava
amb los enfants
trevavan las bordièras
e semblava
que lo país tot
dançava
a la fèsta del vilatge
lo desèrt se trufava
de l'espinchaire
lo cartèl traçava
e esquinçava.

— 6 —

Segut esquina plegada mans dubèrtas suls genolhs
mans de l'araire
mut umil
sol
dins un canton lo paire
defòra
lo trabalh
viran los sieus
laurat
lo front
terrador de clarum
enfosca dos poses
l'aiga se pausa
paire
aquò tieu lo somi
pauretat
lo demai sabes
te prenon los braces esquina plegada
per la terra
susada frejolum
te fòrabandisson
mans dubèrtas

sosca
son d'òmes
l'amarum al cròs trespira jols poses.

— 7 —

Es un poëma sus una paret
fa nàisser
sus las pòtas escarraunhadas
un sorire roge
del sang que davala
d'un còp de matraca.

Rosalina ROCHA.

VENI CREATOR

Los monges d'En Calcat an decretat la revolucion culturala.
Ara se'n van pas pus amb la clòsca pelada coma los gojats d'Occident
lo vestit negre l'an quitat e ara
se'n van nuds dins los vestits prosaïcs
del relativisme uman.
Mas ausissètz encara!
Aqueles òmes an fach vòt de necitge
an denonciat al nom de l'Esperit Sant
lo poder malefic de l'intelligéncia
qu'escranca l'esperit e mai lo còr e mai l'èime
an cremat las recercas de la sabiesa vièlha
an daissat lo monde prautir
son còr fèr e inatacable
Sentisson ara los fissons de las jòias mejanas de la dolor
Alavetz encara seràn sorgas
jòia mon cloquièr blanc entremièg lo fulhum.

Poirem pas pus dire sens rire que los jorns son longs en mai.
e mai se mon amor es de l'autra man de la tèrra
Mon vici caput de sòmi
Ma contestacion etèrna
Mon desir dempuèi d'ans de dobrir la Sorbona a la ràbia e al mespretz
Mon espèr de saber qual sòi entremièg tantes novèls sòmis
Tu mon anciá, tu ma paur sempre de tot pèdre
mon amor de tantes biaisses d'èstre luònh
mon marin de Gibraltar
Ai pas mes cap de mos espèrs en luòc segur.

AICI E ARA

Çò foguèt lo ser grand
o lo matin primièr
Basta!
qual o vòl saber...
Nos crosèrem dins lo corredor de las libertats totas:
aici a Tolosa e dins nostra revolucion.
Nos conoissiam pas e dempuèi

tant de jorns pasmens cercàvem
la cara d'un nom, l'un de l'autre
per nos dire lo mot nòstre
lo mot darrièr d'aquesta revolucion.

Tanben!

Arnaud Daniel bramava en roge
una revòlta mascla e neciòta
(e qual sap se çò escrich èra plan d'el)
Òc, èra fièira declarada e long de
l'escalièr grand Ives Roqueta debanava
totas nòstras ràbias tant de temps amassadas
salvats del pecat de muditge.

Rèis èrem

Rèis èrem totes
per lo primièr còp de la vida.

Marisa ROS.

27-6-1968

Magalona laguna
brèga de l'asuèlh
que clavas lo cèl
sul secrèt
de ma tèrra
te disi
lo batèc de la fanga
qu'escana la palun
sanha dins la garganta
Miraval salina dènt
que mossegas blancament
la nívol redondina

Miègterrana saliva
moventa escuma
que montas la sal
del ventre
de ma tèrra
te disi
la man cauda e pesuga
de l'estiu que se duèrp
un camin dins la sabla
dolorosa de ta carn
camin e plaga fonsa
rodal greu al tieu desir

Tu mon país m'estrifas
la pèl, deçament,
amb l'agach sagnós
del solèlh
de ma tèrra
e lo planh
qu'una gaviòta aguda
buta al sòmi universal
que lèu piquèsse l'ora
libertat, ieu te disi
qu'auriás plan fach ma tèrra

te penjar a la joata
de ton vencèire.

6-8-1968

Son ombra marcha dins lo sègle
de foliá politica los pes pegats
al passat glòria e dolor

Mentre qu'un meteís solèlh sagna lo meteís asuèlh

l'òme las seguís la dralha que se duèrp
sota l'esclòp e semena son pan per deman

l'ora cor e demòra totjorn

graufinhada a la cima de pibol sens tèmps

País? govèrn? lo grand o disiá ben

que la paret de la clastra sus la montanha

s'escrancariá e son paire l'aviá dich

que lo cementèri seriá pas pron larg

per nosautres de qué i fa?

butarem los barris d'egoïsme e nècia politica

per tant que vivèm la nòstra tèrra

Que vivèm...

alai dins un país negre

d'enfants vièlhs de tota la fam inagotada

del mond morisson cada jorn

n'i a qu'an pas la força de nàisser

los paires se baton per se gardar

liures sus una tèrra vèrge

ieu semeni mon blat las dròllas van dançar

lo dimenge e dison merci monsieur

los toristas fan de fotòs dins mon camp

e me quilhan son pichon sus l'espata

—veux-tu bien pas

l'embêtez l'bon grand-pèr'

lo filh deman se'n anarà se ganhar

la vida a Paris aquí bastiràn

d'ostalasses grand luxe vue imprenable

pasmens vendrai lo blat e lo vin

quauqu'un i ganharà quicòm autre que ieu

mas pagarai las talhas es normal

dison dins lo jornal qu'aguèsson augmentat

se plànher? non lo govèrn farà d'autòrotas

pels toristas... los toristas... es d'aquò sol

que vivèm

la paret de la clastra la caldrà adobar

que venon de pertot s'empegar a la pèira

e badan e barjan e balhan una moneda

al drollet tot lo mond es content

Lo jorn s'amoça lentament l'òme pensa

cargant a l'esquina la vertat pesuga

de sa tèrra man quichada sus la grana

confla d'umanitat

consciéncia d'un país

promesa de libertat.

16-10-1968

Avèm vist la prima apasimar
en esplendor de natura
la garriga viva
mentre endacòm mai
creissia la flor roginèla de revolucion
L'auristre se sarrèt
e toquèt pas que los èimes
entremitan las caladas
de l'òrdre nacional
L'espetar de l'estiu seguissia
un fuòc reformatòr rosegava los òmes
lo tison aveniròr lusissia dins l'uòlh
de totes los pòbles en França
cendres tombarian las institucions dels paires!
mas lo temps s'engoliguèt la flamba
setembre faguèt pas la vendèmia per totes
Ulhauc tron Ara plòu dins las mementas
las barras frejas en nòva preson

Te'n fagas França i tornarem!
un jorn vendrà lèu que se farem cridaires publics
per bramar naut la paraula nòstra.

Miquèla STENTA.

CARDIOGRAMA OCCITANISTA
(leva dóu tète óuriginau = grafisme impoussible de prene) N.D.L.R.

*

P. BONNAUD

LOS LIMITS REGIONAUS EN FRANÇA: UN PROBLEMA D'ENSEMBLE.

A l'ora onte, de pertot en França, se discutisson los problèmas de la regionalizacion, los principis generaus retenon l'atencion, sovent d'après los a-priori de las posicions economicas e, mai que mai, politicas: encontradas grandas o petitas, construidas en fonccion, e se pòt dire, au servici, de uèit metropòlis d'équilibri o fasèn una part a d'autres centres regionaus, raras respectant o non l'encastre daus departaments, e.c.a. Lo tot dins l'atmosphèra d'abstraccion e de generalizacion tant abituala a l'èime francès, alavetz que, si i a una question que deu èstre tractada en contacte amb lo real, es ben aquela.

Volèm pas pretendre que las questions discutidas son sens interés, mas cresèm que la geografia pòt ajudar a veire mièlhs las dificultats dau pretzfait e, fin finala, a resòlver mièlhs los problèmas tant encabestrats que se pausan.

Lo biais mai dificil de los abordar es benlèu l'estudi de las raras de las regions endevenidoiras. Mas es lo mai concrèt, e obliga a laisser pas res dins l'ombra. Subretot, permés de veire que tala o tala solucion, bona dins una part dau país vau pas gaire dins una altra, e de comprene qu'una reforma, per capitar, deurà èstre fòrça soplada, rebotar un cartesianisme somari e acceptar de modèls regionaus diferents per l'estenduda, la populacion, l'importança de las capitalas, lo partiment de las foncions de direccion entre las vilas principalas, e.c.a.

Limitar las encontradas francesas es dificil tot ensems per de rasons subjectivas e objectivas:

— Subjectivas: los centralizaires, tant nombroses e influents dins l'admenistracion e dins la politica convergisson amb cèrts particularistas per desirar lo mantén daus departaments o la creacion d'unitats

pro petitas (per exemple los quaranta-sèis grands departiments dau Sénher DEBRE), respectant los particularismes estrèits coma la preponderança dau govèrn centrau. Inversament, los economistas e los europencs, remiraires d'Alemanha Occidentala, convergisson amb fòrça regionalistas per desirar de regions grandas e pobladas, dins lo but d'equilibrar la podença parisenca: mas lors rèire-pensadas, lo contengut que balhan a las regions son ben diferents e arriban a de limitacions diferentas que traïsson la divergència de lor pensada. Se comprén qu'es ben dificil de se retrobar dins lo fum daus arguments e de las polemicas.

— Objectivas: las dificultats venon d'una situacion eiretada e son inombrablas (reparticion de las vilas importantas, existéncia o abséncia de malhum urban, influéncia desorganizadoira de París sus una granda part dau territori, e.c.a.), e foguèron embolhadas recentament per l'accelerament dau desenvolopament economic e daus movements de poblacion. Tot-parièr, se pòdon distinguir dos fiaus condusèires dins l'examen dau devesiment regionau francès: lo premier repausa sus las entitats naturalas adaptadas a l'economia d'autre còp, que los cambis i èran pauc desenvolopats. Après aver gausit d'una granda fortuna (mai que mai dins l'òbra de l' escòla geografica francesa, sus las piadas de VIDAL DE LA BLACHE), las encontradas naturalas son passadas de moda uèi, benlèu tròp. Lo segond, benlèu tròp a la mòda, ara, se fonda sus las zonas d'influéncias de las grandas vilas, metropòlis et centres de servici.

Convén premier d'estudiar çò que se pòt gardar de l'un e esperar de l'autre.

I. — LAS ENCONTRADAS NATURALAS

Existís premier d'encontradas naturalas de talha granda, determenadas subretot per lo relèu: Massís Septentrionau (= Centrau, dins la terminologia francesa correnta), Aquitània, Massís Armorican, Bacin Parisenc, Nòrd-Este, Jura, Alps, corredor de Sòna e Ròse, mai una fondada sus lo climat, l'encontrada mediterrànèa. Son de valors seguras: se deu i tornar per comprene fòrça fachs umans e economics, e se òm poguet creire autres còps que l'òme acabariá per se liurar de l'influéncia dau mitan, se vèi ben, ara, que lo mitan es mai important que jamai dins una economia duberta, estènt que la rendabletat daus investiments es en rapòrt amb las condicions naturalas (sòls, climat, obstacles dau relèu, disponibilitat en aiga subretot). Laidonc, se deurà tot jorn comptar amb aquelas unitats majoras dins tota planificacion. Ça que la, las grandas encontradas naturalas son tròp vastas en França per permetre una regionalizacion satisfasenta. E lor significacion es malgrat tot demesida per lo desenvolopament de l'urbanizacion presenta: per èstre ligada au mitan, la metropòli i escapa d'un cèrt biais e li subrepausa sos pròpris modèls d'organizacion de l'espaci. Per aquò, cèrts espèrs auvernhat de gropar tot lo Massís Septentrionau sota la direccion de Clarmont d'Auvèrnha pòdon gaire capitar, car la part mai granda dau Massís regarda vèrs los país vesins d'Aquitània, Lengadòc, Vau de Ròse, Centre-Oeste, e.c.a.

Aicí tocam un punt capitau: dempuèi l'origina, las regions se son bastidas sus d'ensembles complementaris jonhent de territòris que lor produccion permetiá los cambis a distància pro corta: naturalas que naturalas, unissián de tròces desparièrs (veire la mapa I): se daissam de caire l'encabestrament de las frontièras provincialas eissit de l'istòria feudala e d'aparéncias coma lo partiment dau país charentés en Aunís, Santonja e Angomés, per téner compte solament de la realitat de las apertenéncias ressentidas per los estatjants, podèm remarcar:

1. — Que gaireben totas las entitats provincialas tradicionals unisson de mitans naturaals complementaris per lors produccions agricolas (essencialas per la vida de las poblacions fins au sègle detz-e-nòu), e que lors diferéncias an subsistit parièr a l'epòca nòstra, au travèrs de l'especializacion creissenta de l'economia. Aquò se vèi dau premier còp d'uelh per las províncias que son a cavalieira sus massises o montanhas e sus planas, mas, es vertat endacòm mai tanben: per exemple, Berrí unis las caucenas de la Champanha e los areniers de Boischaut; Orlianès las terrassas insubmergiblas ricas e lèu pobladas dau Vau de Leire e de pla tèus restats forestiers longamai, e.c.a.

2. — Aqueste acòrdi entre los devesiments provincials e las complementaritats naturalas es un fait fòrça ancian: gaireben totas las províncias istoricas son eissidas de las civitates galesas, premier modèl duradís d'organizacion politica subre nòstre territòri, tant es verai lo mot de H. HUBERT que les origines de la nation française remontent à ses origines celtiques; au-delà est un passé amorphe, sans histoire et même sans nom (Les Celtes, Paris, 1932). Los pagi celtics eles-meteis correspondon sovent aus desvesiments unibles de las províncias mai grandas. Plan raras son las províncias nascudas mai tard, coma Borbonés o Illa de França. Enquèra se deu notar que certas, coma Bretanha (prefigurada dès l'epòca galesa per la preponderança daus Venetes dins la

península) e Normandia foguèron ligadas dins lor espeliment a d'episòdis de poblament que lor importança despassa fòrça los azards de las lutas e daus maridatges feudaus. Cresèm qu'una permanença tala, se'n deu téner compte ara enquèra, parièr se de cambiaments son necites.

N'i aurà per dire que l'equilibri entre províncias e mitans complementàris es illusòri: cada província foguèt bastida per l'espandiment de grops, isolats a l'origina diins las terras mai ricas o facilas de trabalhar, dins de territòris mai paubres e daissats per compte longamai. Au sestén d'aque punt de vista, se podriá citar l'avançada daus eissartaires mancèus e anjouvins cap a l'oeste e au miègjorn, onte lors parlars se substituiguèron a un dialècte mai miègjornau en Vendèa e contribuiguèron mai o mens a la formacion dau país gallò de Bretanha (1). Las terras paubras serián estadas alara de menas de reservas envasidas mai tard per las poblacions qu'avián lo mai besonh de terras. Se pòt pas acceptar aqueste punt de vista: los testimònis abondan d'una limitacion sonhosa (2) daus territòris dès l'epòca celtica (cf. les toponims Equoranda au limit de tantas civitates galesas) e d'una utilizacion, extensiva, es vertat, mas reala, de las terras rodant los fogaus principaus de poblament. Ajustam que la mapa linguistica sovent mòstra una coïncidècia interessanta amb las províncias o de grops de províncias. Se nos remembram que lo dialècte, coma mejan de comunicar, es lo signe mai segur d'individualitat d'un grop uman, avèm un ensemble d'indicis convergents de la soliditat dau malhum provinciau vengut dau passat mai luenh (3).

Atau serem pas susprès d'avistar que los departiments creats per la Revolucion Francesa de 1789 son restats fidèls quasi totjorn ad aqueste encastre provinciau. Se contentan de lo desvenir e de lo regularizar sus quauques punts.

(1) Von WARTBURG (*Les origines des peuples romans*, Paris, 1941) a mostrat que lo limit entre los parlars septentrionaus e miègjornaus a la fin de l'Edat Mejana Nauta era vesin de Lèire. Cresèm que lo passatge de Peitau au grop d'oïl es ligat a l'espandiment de las poblacions d'Anjòu, ancianament densas. Per lo país gallò, pensan generalament que de grops romanizats, mai nombroses a l'Este, demorèron sota l'empèri daus envasidors celts insularis. F. FALC'HUN (v. subretot: *Histoire de la langue bretonne d'après la géographie linguistique*, 2e éd., Paris, 1963) estima au contràri que los parlars gallòs repossèron un dialècte galés que s'era mantengut malgrat la romanizacion, e que lo Vannetès n'es uèi lo subrevivent çò que supausa l'arribada de poblacions romanizadas, car las vilas n'avián pas pro d'importança, d'aquel temps, per que lor influéncia poguèsse substituir una lenga — mai que mai pacana! a una altra lenga. De tota faïçon, l'estenduda daus desermassiments, dins lo Massis Armorican orientau dès lo sègle IX nos pareis parlar per la venguda d'eissartaires mancèus e anjouvins.

(2) Volèm pas dire qu'aquesta limitacion era totjorn fòrça precisa (cf. SCHMITTEIN: *Cenabum/Genabum*, *Rev. Intern. d'Onomastique*, 1968, e DESJARDINS, citat dins aqueste article) mas que lo partiment era fait per l'essenciau, en téner compte de las complementaritats daus mitans.

(3) Om pot s'estonar que l'entitat etnica tant evidentada de Gasconha aja pas coïncidit amb una província plan limitada. Dos lèmas pòdon èstre envocats:

a) Los mitans naturaus netament complementaris son fòrça rars dins aqueste país de planas arenosas o de còlas que opausan cèrtas vivament los terradors de lors ranvèrs, mas que se reproduison indefinidament parièras a elas meteissas e que lor disposicion Nord-Sud compartimenta lo país e l'empacha d'aver de relacions facilas amb un centre urban capable d'unificar la region.

b) Lo poblament antic foguèt fòrça variat, e de grops umans diferents restèron longamai relativament isolats: d'unis, perduts dins la Grana Lana e pauc nombrós podián pas getar las basas d'una organizacion vertadièra dau paísatge; d'autres coexistiguèron pendent l'antiquetat sens se mesclar: DAUZAT remarcava ja la preséncia de tribús celticas dins l'oeste de la Lana (Medulli, Elusates, Boii). G. ROHLFS (*Couches de colonisation romaine et préromaine en Gascogne et en Aragon*, *Rev. Int. onom.*, n° 1, 1955, p. 1-12) notava l'encabestrament de tres tradicions toponimicas destintas

(aquitana, celtica, romana) a l'epòca galò-romana. De tota faïçon, los problèmas dau poblament de Gasconha e de la formacion dau gascon son entre los mai passionants, mas tanben los mai foscs de la matèria occitana. D'après questes precedents istorics, deurem pas nos estonar de l'encambament daus limits etnica per los departiments dins la vau de Garona.

Los cas d'artificialitat son fòrça rars, e tocan de regions que, quau que siá lo classament adoptat, son dificilas de plaçar: ansin Aisne, Haute-Marne, Eure-et-Loir, Tarn-e-Garona (màs, a l'origina, era logicament unit amb Olt), benlèu quauques departiments alpins: es donc faussa la critica que legissèm sovent sota la pluma d'escrivans tradicionalistas e segon laquala la Revolucion faguèt taula rasa daus equilibris edificats per los sègles. Un pauc mai meritadas son las aparegudas dempuèi una cinquantena d'ans, e repetidas mai e mai fòrt dempuèi una vintena:

1. — Los departiments son tròp petits per la rapiditat de desplaçament que coneissèm ara, e tròp pauc poblats mantun còp: tres an mens de 100.000 estatjants, en 1962, 35 mens de 300.000, e solament 26 mai de 500.000, 7 mai de 1 milion (subre 90 en 1962). Aqueste desequilibri resulta evidentament daus movements de poblacion dempuèi un sègle.

2. — Lors limits son pas mai adaptats a l'expansion urban: lo desenvolopament de Lion foguèt entravat fins ara per las d'Ain e d'Isera, d'autris problemas se pausan dins la region parisenca, dins la de Montbéliard-Belfort, Mulhouse, d'autris enquèra dins Nord de França, Seine Bassa, e.c.a. Dins de regions forçà urbanizadas, las apartenéncias ancianas s'esfaçan pas completament, la consciéncia provinciala-despartamentala resta pro viva, mas la vida de relacions encamba totjorn mai l'encastre despartamentau: lo departament de Lèire, que correspond a Forès ancian, gravita ara a l'entorn de dos fogaus diferents, Roana e Sant-Estève. Lo primier estend son influéncia sus una bona part de Sòna-e-Lèire, sus de parts mai petitas de Ròse e Alièr. Lo segond influéncia tota l'anciana província de Velai, majora part dau departament de Lèire-Nauta. Quora un departament a pas de vila pro granda, d'interferéncias exterioras venon rompre partidament lo ròdol despartimentau: ansin las influéncias de Lemòtge e Montluçon dins Cròsa, de Nimes-Alès e de Clarmont d'Auvèrnha dins Losèra. Aquestes encambaments tendon de se multiplicar amb la dubertura creissenta dau campèstre a la vida de relacion. Ni per tot, cau notar qu'en plena zona d'urbanizacion parisenca, cinc departiments novèus foguèron creats en 1964, amb de limits entierament artificials, e, sens dobtè, l'intencion de quadrilhar mièlhs una poblacion nombrosa per l'administrar e manténer l'ordre. Es vertat, pasmens, que d'organismes supra-despartimentaus venon ara demesir los empaches daus limits novèls.

La question que se pausa donc ara, a d'emplicacions politicas que tractarem pas aici, es de sàber se los departaments devon subsistir o non. Nos contentarem de remarcar que:

1. — Dins mantuna part de França, e subretot dins las regions pauc urbanizadas, lo departiment resta l'encastre principau de la vida de relacion e de la majoritat daus servicis renduts a las poblacions: qu'aquò plaga o non, los estatjants i son estacats, e aquel encastre podrà estre trasformat amb profèit solament se la gent veson los avantatges dau devesiment novèu, non pas en lor impausar la dominacion directa d'una metropòli esluhada que son pas segurs que coneisserà lors problèmas de pro prè.

2. — Una objeccion sovent feita a la supression daus departaments es que rompriá la continuitat de la sèrias estadisticas, obligariá a trasferir d'archius endormes, amb de riscas nombrosas de pèrda. Una tala objeccion tecnica es pas sufisenta per empachar de modificacions realament necitas. Mas pòt encitar a defugir los cambiaments sens lèmas vertadieras.

3. — Rectificar aici o lai quauques traçats ara mau adaptats a la vida de relacion es pro facil, mas trasformat tot lo partiment admenistratiu de França exigís una consciéncia clara daus buts perseguits. Una refonta totala daus limits despartimentaus suspausa la refonta de tots los devesiments admenistratius dau país: comuna, canton, arrondissement. Om pòt pensar logicament que se lo departament deu desaparéisser, aquò serà au profièt a la fes d'una unitat regionala mai granda e d'una mai petita, arrondissement novèu o district destinat a manténer d'administacion o los organs representatius pro prè dau ciutadan. La limitacion d'aquelas unitats novèlas seriá dificila a l'ora d'ara: sol lo raion d'influéncia de las vilas grandas es estat plan estudiat e comença a èstre convenablement conegut.

Laidonc es possible que lo departament dèga subsistir dins un primier temps. Après, la practica regionala indicarà las solucions. Es cèrt que la creacion de regions vastas alargarà las perspectives de las poblacions e facilitarà la rompedura de l'encastre despartimentau, dins lo meteis temps que l'integracion cada jorn mai fonsa dau campèstre a la vida d'escambis moderna precisarà lo raion d'accion daus centres segondàris. Cresèm que traçar aquels limits ara seriá perilhós: au sègle XIXen França a fach una longa somelhada. S'es desrevelhada dempuèi vint-e-cinc ans, e ne resultèron de movements demografics poderoses e de cambiaments economics enquèra pas estabilizats (estabilizacion que pòt solament èstre relativa dins una economia duberta, sosmesa sens cessar aus rebonds de la politica economica, aus cambiaments d'orientacion daus escambis exteriors, e.c.a.). Mas tot-parièr, un equilibri novèu deu finir per aparéisser.

Se pòdon ja mièlhs determenar las unitats de gras superior: regions urbanas o províncias novèlas, gràcias a d'estudis nombroses menats dempuèi quauquas annadas, enquèra que tot siá pas entierament clar, lai tanpauc. Mas avant qu'aquestes estudis foguèsson complidas, las necieras admenistrativas avián obligat de recampar mai d'un departiment sota la direccion de servicis interdepartimentaus. Or, cada menisteri aviá regropat los departiments segon sos besonhs pròpris. Ne resultèt un encabestrament de las circonscripcions que, tant que foguèt solament geinant per los ciutadans, lo

govern se ne'n preocupèt pas, mas que faguèt sentir un fum d'empaches quora l'adobament dau territòri rendèt necieras de consultas permanentas e una coordinacion per entreprene de trabalhs e estudis d'accion regionala. D'onte, aprestada per mantun assag (circonscripcions de l'I.N.S.E.E. modificas mai d'un còp, Igamias, e.c.a.) la formacion de las 21 regions de programa que coneissèm uèi. A l'interior de caduna, s'esforcèron de regropar los servicis relevant de plusors menistèris dins una capitala sota la responsabilitat, relativa e limitada per las resisténcias autonomistas de fòrça admenistracions, d'un prefècte coordinaire. Lo departiment d'aquestas regions, darrier avatar conegut uèi de las encontradas naturalas, foguèt pro tradicionau, e respectèt la part mai granda de las províncias ancianas, sens comptar que toquèt pas aus departaments. Laidonc se pòt dire que se fonda sus de realitats solidas, esprovadas per la geografia e l'istòria. Rars son los cas de divergèncias: una Picardia estenduda vers lo Sud, de Païses de Lèire recampant Anjòu, Maine e tròces de Peitau e Bretanha, e, coma se podíá imaginar d'après los precedents istorics, las regions dau Bacin Aquitan (mas, aquí, lo partiment indiscutible d'influéncias entre Bordèu e Tolosa foguèt respectat e lo resultat es superior aus devesiments ancians).

Pasmens, mai de detz ans après la creacion de las regions de programa, la quita unificacion administrativa es pas acabada, d'encambaments estranhs subsistisson a de nivèus diferents, e sutretot, dos organismes fòrça importants restan en defòra: l'armada — que, es vertat, visquèt totjorn en França coma un Estat dins l'Estat — e mai enquèra la justícia, tan servairitz, estacada a sos ressòrts de Corts d'Apèl (veire mapa 2).

Mas fòrça repròchis son adreçats a las regions de programa:

1. — Son pasque feitas per la comoditat daus fonccionaris. Son pas avenidas de penetrar dins la consciéncia populara. Restan donc un espleit au servici complet dau govèrn e dau centralisme. Observància justa, mas analisa faussa de las causas: lo desenvolopament de la consciéncia regionala es pas afar de limits!

2. — Son tròp petitas, tròp pauc pobladas, per equilibrar la podença parisenca, per formar l'encastre d'un adobament vertadièr dau territòri e per se comparar aus Laender d'Alemanha Federala, las províncias d'Itàlia amb quaus seràn confrontats dins Euròpa avenida: vau mièlhs passar dirèctament a la talha europenca (regions de 3 a 8 milions d'estatjants), en formar de grands ensembles regionaus gropats a l'entorn de metropòlis. Coma la tendéncia que s'exprimis ansin es fòrta a l'ora presenta, cau veire sus qualas realitats pòt se basar.

II. — LAS REGIONS ECONOMICAS E URBANAS

Au contrari de Granda Bretanha, Alemanha, Estats Units, se son desengatjadas lentament, e incompletament enquèra. Aqueste retard a de causas nombrosas:

— Una estagnacion economica longa de mai d'un mièg sègle dins un encastre nacionau barrat per lo proteccionisme.

— Un augment lent de la poblacion favoriguèt lo mantén de l'organizacion regionala tradicionala.

— Ne resultèt una urbanizacion longamai reduïda, comparada aus païses industriaus d'Euròpa e d'America de Nòrd.

— Enfin, la violéncia, l'amplor e la rapiditat daus cambiaments subvenguts dempuèi vint e cinc ans empenhèron de trasferiments de poblacion enquera pas estabilizats, e pauc favorables a l'assetament d'un equilibri novèu.

Ni per tot, s'apiejant sus de critèris nombroses (preséncia de servicis rars, malhum de traspòrt en comun, relacions telefonicas, e.c.a.) los geografis primiers (cf. ROCHEFORT: L'organisation urbaine de l'Alsace, Paris, 1962, e après el, los estudis de Y. BABONEAU, sus las vilas e regions de Lèire Mejana, de DUGRAND sus lo Lengadoc, e.c.a.), puèi los estadisticians e los adobaires, an determenat una ierarquia de vilas e limitat lors zonas d'enfluéncia (veire mapa 3). An destinguit uèit metropòlis, e, en dejós, de centres regionaus de dos òrdres de grandesa, puèi de vilas d'importància locala — d'alhors a de nivèus diferents: l'acòrdi es pas perfèit, ni per la terminologia, ni per lo classament.

Es cèrt que, de nòstres jorns, las vilas son lo motor de l'organizacion sociala, tant dins lo domèni materiau qu'intellectuau, e qu'aqueste ròtle pòt pas qu'augmentar dins l'avenir prevesible. Mas alara qu'en Alemanha l'unibletat dau malhum urban foguèt sufisenta per qu'un geograf aja pogut traçar un esquèma exagonau de lors rapòrts, en França, fòrça dificultats se dreïçan se l'òm vòu emplegar los raions d'influéncia urbans per partir lo territòri:

1. — Beucòp d'encontradas ruralas son mau integradas a la vida de relacion, mai que mai se se despòblan e demòran enclavadas, falta de mejans de comunicacion sufisents, e amb una populacion pauba, vielhida, resignada. Mai d'un còp, lor restacament es dobtós e l'alargament de lor encastre de vida pòt demai acabar de las voidar e arroïnar.

2. — Las encontradas esluñhadas daus centres urbans organizaires son menaçadas d'un abandon mai fons que l'actua se un centralisme metropolitan, plan conforme a l'èime francès, s'establís: aqueu perilh es nulament imaginari, mas se vèi ja dins las regions de programa (crèdits reservats aus adobaments utils a la capitala e a sos entorns, dessasiment daus fonccionaris despartimentaus au profièit daus burèus regionaus, dificultat de las cambadas dins de servicis esluñhats e mau coneguts, e.c.a.).

3. — Fins ara, lo despartiment de França entre las zonas metropolitanas poguèt semblar, de fes qu'i a, a las lutas ancianas daus senhors per se talhar un tròç tan grand coma possible de territòri a l'entorn. A legir cèrts obratges, òm diriá que los autors vòlon subretot alargar tant que se pòt los limits de comandament de lor metropòli: per exemple, las ambicions lionesas, particularament cinicas, per tant que variablas amb los autors, s'exercisson sus Auvernha, Borgonha e Franca-Comtat, quand aquò's pas tanben sus tot lo Sud-Este, Provença compresa (lo Grand Delta). Una tala faïçon de veire es fòrça perilhosa per l'espirit regionau, e risca de conduire a la multiplicacion daus París, cada capitala regionala espleitant sens mercè son espaci reservat, coma París a fait per França tota entiera. E aquò sens èstre segur d'aténher lo but avoat d'equilibrar la podença economica de la region parisenca; 8 vilas milionàrias equivalon pas obligatòriament un centre de 8 milhons d'estatjants, mai que mai se aqueste demòra dotat de tots los poders de decidir, tant economics que politics. Aquò comença a estre comprés ara. Per contre, insistirem sus un autre perilh, que menaça subretot de centres importants agolopats dins una region metropolitana: vesèm ja, uèi, que Sant-Estève crenh de venir una banlèga industriala esluñhada e negligida de Lion; Grenòbla, mai favorida, per son desenvolopament economic e son esquipament terciari, es pas sens inquietud; causa parièra per Metz, Besançon e benlèu Dijon, e.c.a. La creacion sus lo papier de metropòlis de caps multiples resòlv pas res, e pausarà de problèmas d'adobament temibles au mens tant que lo centralisme es pas conjurat tanben a l'escalon provinciau.

4. — Quala que siá la faïçon de traçar los limits de las regions metropolitanas, doas parts vastas de França restan en defòra, e aquò parièr se decidisson de faire de Clarmont d'Auvèrnha la metropòli dau Massís Septentrionau.

A. — Lo Centre-Oeste, ligat ni a Nantas ni a Bordèu, e que sa sola vila granda, Lemòtge, exercís gaireben pas cap d'influéncia en defòra de Lemosin. La Rochela sofrís d'estre un pòrt en dificultat (alara que ja se verifica de pertot que los pòrts mai grands e actius an fòrça pena a assèire lor influéncia sus los païses de l'interior), e Niòrt, ben plaçada, aguèt contra ela l'istòria e atenh pas una talha sufisènta. Un partiment entre Nantas e Bordèu rompriá las solidaritats esprovadas per los sègles entre Peitau e Charentas e mancriá pas de nòser a las doas províncias.

B. — Mai greus enquèra son los problèmas dau Bacin Parisenc, e de Normandia (aquesta província vèi ara son originalitat tan fonsa menaçada, e coma estofada per l'espandida parisenca cap a l'oeste, sota las formas mai diversas). Aquí, lo desenvolopament de París a esterlejat lèu las vilas luènh a l'entorn (ansin Reims, Troyes, Orléans, Tours, Le Mans) e empachat l'afortiment de Rouen coma capitala regionala completa. Uèi, la desconcentracion parisenca facilita lor creissença, mas en las menaçar de satellizacion definitiva. Tots son d'acòrdi que convén de cercar de solucions per defugir aqueste perilh, consagrat per la terminologia oficiala novèla que las bateja vilas d'apieja. Se pòt au mièlhs amassar Champanha amb una granda region de l'Este, e una part de Picardia amb Nòrd (GRAVIER prepausava ja qu'Amiens venguès capitala d'un Nòrd alargat; d'autres voldriàn que dins un encastre europenc, Nòrd siá integrat dins d'ensembles comuns amb Belgica, çò que pareis dificil de capitar ara, tant a causa d'una organizacion de l'espaci fòrça diferenta en Belgica que daus problèmas etnicò-politics d'aqueu país). Maine pòt tanben se restacar a la metropòli nantesa, coma ara dins los Païses de Lèire. Mas per quant au Sud dau Bacin Parisenc (Orlianés, Tourèna, Berrí) pòdon pas qu'èstre manteguts en defòra de l'encastre metropolitan. Devèm enquèra apondre que nos pareis necierós, dins lo meteis temps que se favoririá lo desengatjament de regions solidas sus los entorns dau Bacin Parisenc, de laisser a l'aglomeracion parisenca la plaça per s'estendre: mai que mai dins la Vau d'Oise, onte los limits presents son tròp estrets. Picardia perdrí benlèu de ressorças financièras, mas ganhariá de poder s'avodar a son adobament e a sos problèmas pròpris.

C. — Mai, d'autres dificultats apareisson endacòm mai: bicefalia creissenta de Bretanha (Rennes et Brest); formacion progressiva d'una region vertadiera daus païses d'Ador a l'entorn de Pau, venent trebolat lo partiment tradicionau entre Tolosa e Bordèu; problèmas d'Orlhagués, Gavaudan, Delfinat miègjornau, que pòdon o seguir lo sòrt daus despartiments actuaus o ne'n estre desseparats per entrar

dins d'ensembles novèus; parièr, Rosilhon e Aude son a lor plaça dins l'encastre de la region actuala de Lengadòc-Rossilhon, mas s'aquesta passa dins una region metropolitana marselhesa, auràn mens d'interés comuns amb Marselha qu'amb Tolosa: e pasmens, la predominança dau vinhal comanda de laisser subsistir l'unitat existissent presentament; apondèm que la feblesa de l'influència regionala de Marselha, partida amb tots los pòrts virats cap a l'exterior, contrasta violentament amb l'enrasigament solid de las vilas provençalas e lengadocianas, que deurián èstre sosmesas a sas directivas (Avinhon, Nimes, Montpelhièr).

D'autres faits incitan a la prudéncia:

1. — Au long daus sègles, l'economia francesa a conegut d'orientacions pro diferentas: continentala a l'Edat Mejana, atlantica dau sègle XVI au sègle XVIII, e, après un periòde de replegament nacionau e coloniau (1800-1945), continentala uèi. Quala serà l'orientacion avenidoira? Degun lo sap, e, ça que la, tomba sota lo sen que, dins una economia duberta, lo cambiament de linhas de fòrça dins los cambis pòt aver de consequéncias regionalas capitalas.

2. — Conjontament, observam ara qu'una diferéncia apareis entre las vias simples de comunicacion e las vias de trasport a grand debit: solas aquestas atraison las industrias, mas lor cau d'investiments fòrça costoses. Ansin, òm pòt pas equipar qu'un petit nombre d'itineraris, çò que suspausa d'aver en vista una finalitat en rapòrt amb de causidas economicas d'ensemble. De tota faïçon, anam vers d'alinhaments d'industrias e de vilas que se traduïràn indefugiblement dins l'organizacion regionala dau país (voir mapa 4), mai que mai per de partiments novèus de las foncions de servici a l'interior de las grandas zònas d'urbanizacion: mas se pòt pas enquèra dire consí. D'alhors avèm aquí un domèni onte le concebement de l'espandiment urban per los adobaires pòt jogar un ròtle bèu, e se sap que sovent adobaire varia...

3. — Se deu tanben remembrar que dempuèi 1945, sèm dintrats dins una fasi d'espandida demografica, combinada amb un despartiment novèu de la poblacion. Or, una poblacion mai nombrosa e urbanizada exigís una densitat mai granda de servicis, d'un biais tau que mai de vilas s'equiparàn de fonccions metropolitanas. Caudriá pas quauque desenvolopament foguèsse entravat per una dominacion tròp rigida daus centres metropolitans actuaus. Om pòt anar fins a prevèser un malhum regionau fòrça inegau, de regions d'estenduda petita, mas fòrça pobladas s'opausant a de regions mai vastas, mas pauc pobladas (4). Es evident que, per preservar la possibilitat d'acomodaments parièrs, lo concebement regionau deu èstre tot plen sople: los remiraires daus laender d'Alemanha Federala retenon pas que lor importança d'ensemble, mas podrián tanben ne tirar un ensenhament autre, aqueu d'una inegalitat estrema de poblacion e d'estenduda (c.p. Brema e Hamborg a Baviera o Renania-

Vestfalia): fruch de l'istòria alemana, directz? mas i a benlèu una istòria de las regions francesas a retrobar sota la masqueta impausada per lo centralisme, e a armonizar amb las necièras de nostre temps.

En definitiva, a l'ora d'ara, lo projècte GRAVIER de 1949 (v. mapa 4) nos pareis un daus modèls de partença melhors per lo devesiment regionau de França: ni fetichista ni iconoclasta envèrs los despartiments, mai adaptat que los projectes metropolitans a l'estat d'un país onte la ierarquia urbana es mens afortida qu'en Alemanha o Èstats-Units, mai satisfasent que lo partiment actuau dins mantuna region (Bacin Parisenc mai que mai), pòt evidentament se discutir subre mai d'un punt (amassament d'Auvèrnha e Lemosin, limits Nòrd de Provença, appartenéncia de Nivernès, virat mai cap a Lèire que vers Borgonha —, partiment de la region Ròse-Alps...). Un confrònt amb las 21 regions dau programa actualas, la combinason e quauquas modificacions localas podrián constituïr una bona solucion d'espèra.

(4) Dins los Païs-Bas, ont vivon 12,5 milhons d'estatjants sus 33.600 km², destrian dotze Centres de servici de primèr òrdre e 10 a 25 regions possiblas. V. J. C. BOYER: La notion de région aux Pays-Bas, Ann. de Géographie, n° 421, 1968, pp. 323-335. Anglaterra e Cambria an tanben 9 regions de plan subre 154.000 km², mas poblats de 48,5 milhons d'estatjants...

Car l'essenciau, au tèrme d'aqueste examen nos sembla un triple ensenhament de prudéncia:

1. — Refudar de cogir las realitats francesas e de s'alinhar tròp lèu sus d'exemples estrangiers fruchs d'una altra istòria e d'un estadi de desenvolopament economic e urban autre.

2. — Admetre e favorir lo partiment de responsabilitat entre mai d'un centre a l'interior d'una region. Aquí, la practica regionala francesa, per reducha que siá enquèra, presenta ja d'exemples interessants: Orleans e Tours partisson fonccions e servicis dins la region dau Centre; ensenhament e formacion

daus quadres tan importants dins lo monde actuau se descentralizan (Acadèmia de Niça, C.L.U., C.S.U., I.U.T.: veire mapa 2); los mitans d'afars lionés eles meteisses, tant imperialistas, semblan acceptar ara lo partiment de cèrtas fonccions de direccion regionala amb Grenòble e Sant-Estève, e.c.a. E es totjorn util de remembrar que, justament a prepaus de la region lionesa, una enquèsta recenta daus servicis d'adobament dau territòri a concluit que los dos motors essenciaus dau desenvolopament economic regionau dins lo darrier periòde foguèron d'un costat l'investiment parisenc, de l'autre l'enantiment de las vilas mejanas e grandas en defòra de l'aglomeracion metropolitana. L'exemple daus païses industriaus d'Euròpa, coma Alemanha confirma d'alhors que l'existéncia d'un malhum urban equilibrat assolida la region. Inversament, cadun sap las dificultats daus païses dotats d'una capitala tròp gròssa. Aquò's çò que vesèm ja a l'escala de las regions francesas, se comparam la region Ròse-Alps, rica en vilas de talha diferenta, e mai que mai mejana, e la region Miègjorn-Pirinèus, onte lo cap tolosan grossís sus un còs totjorn mai debil. Cresèm que — coma los païses sota-desenvolopats — de regions fòrça malautas coma Lemosin pòdon solas s'acomodar de la concentracion daus esfòrces sus los quauques centres mai vivents. Enquèra se deu considerar aqueu biais coma un sauvant temporari avant lo retorn a un adobament espartit sus tot lo territòri regionau.

3. — Establir d'estructuras de collaboracion e d'ajudament entre las províncias, vesinas mai que mai, mas benlèu mai eslhadas. Ja existisson d'organismes, criticables cèrtas per lo biais tecnocratic, interessant diversas regions de programa: ansin la Companhia Nacionala de Bas-Ròse-Lengadòc, la S.O.M.I.V.A.L., e.c.a. S'agís solament de los multiplicar e d'adaptar lor foncionament a un concebement regionau vetadièr. Totun, se pòt avenir una mena de federacion vertadièra de regions, en tot servir a caduna una autonomia de se dirigir e de se gerir. D'aqueste biais, mantun problèma faus tomba:

A. — Lo problèma de l'amassament d'Alsàcia e de Lorèna, alara que doas vilas de l'Este, Estrasborg e Nancy an vocacion de metropòli o de capitala regionala, e qu'Alsàcia presenta una originalitat etnicò-culturala e economica tan fonsa. Direm per exemple que vau mièlhs una federacion de regions petitas coma Peitau-Charentas, Lemosin, Auvèrnha, puslèu que la formacion d'un Massís Septentionau, trigossat entre d'interèsses diverses e mai d'una influéncia exteriora, o que d'anar negar Peitau-Charentas e Lemosin dins un vast Sud-Oeste bordelès e Auvèrnha dins la region lionesa, onte corririán lo risc d'èstre negligits o d'èstre considerats coma d'apends mai que mai agricòls e recreatius. Parièr, la federacion de regions nos pareis una solucion per los problèmas tan grèus dau Bacin Parisenc: l'entenduda entre Champanha e Picardia, entre Centre e País de Lèire (amb Nantas o non, estant que Nanteses e Bretons semblan desirar ensems lo retorn de Nantas a Bretanha) pòt èstre lo mejan d'assolidar de regions menaçadas, dins lor personalitat, per l'espandiment parisenc, en tot defugir de las restacar a de metropòlis qu'an d'autres orizonts e d'autres preocupacions.

B. — Lo perill de l'anexionisme lionès per Auvèrnha e Borgonha (au mens).

C. — La question pausada per lo Comitat Occitan d'Estudis e d'Accion, de l'Uniment d'Aquitània en una sola region, amb per capitala Tolosa, au risc d'estelejar un Bordèu ja malaut e d'empachar la pojada de Pau cap au ròtle de grand centre regionau.

E, fin finala, vesèm que la recèrca de limits tan bons coma possible permèt pas de defugir la question essenciala de la formacion d'una consciéncia regionala. Sens ela, la region mai granda e mai poblada, e mai rica, serà pas jamai qu'un còs sens vida. Amb ela, una region petita e pauca pòt lutar a espelir (Olanda foguèt arena e palús...). S'avèm escrich aquel article en occitan, aquò's perque pensam que la presa de consciéncia tan necièra passa per l'identificacion de se-meteis, valent-a-dire, per las regions francesas qu'an lo benastre d'una lenga e d'una cultura etnicas, per lo recobriment d'aicestas.

© CIEL d'Oc – Setèmbre de 2004